

PÉTER RÓBERT

Az első magyar szabadkőművesek

Az eddigi szakirodalom szerint az első magyar szabadkőművesek az 1742-ben

- Lotharingiai Ferenc (Mária Terézia férje) kezdeményezésére - alakult,

Három törvényhez (Aux trois canons) nevet viselő bécsi páholy tagjai voltak.

A francia nyelven működő páholyba beavatást nyert többek között

Székely László kapitány, Kempelen András százados, Báróczi Sándor testőrő,

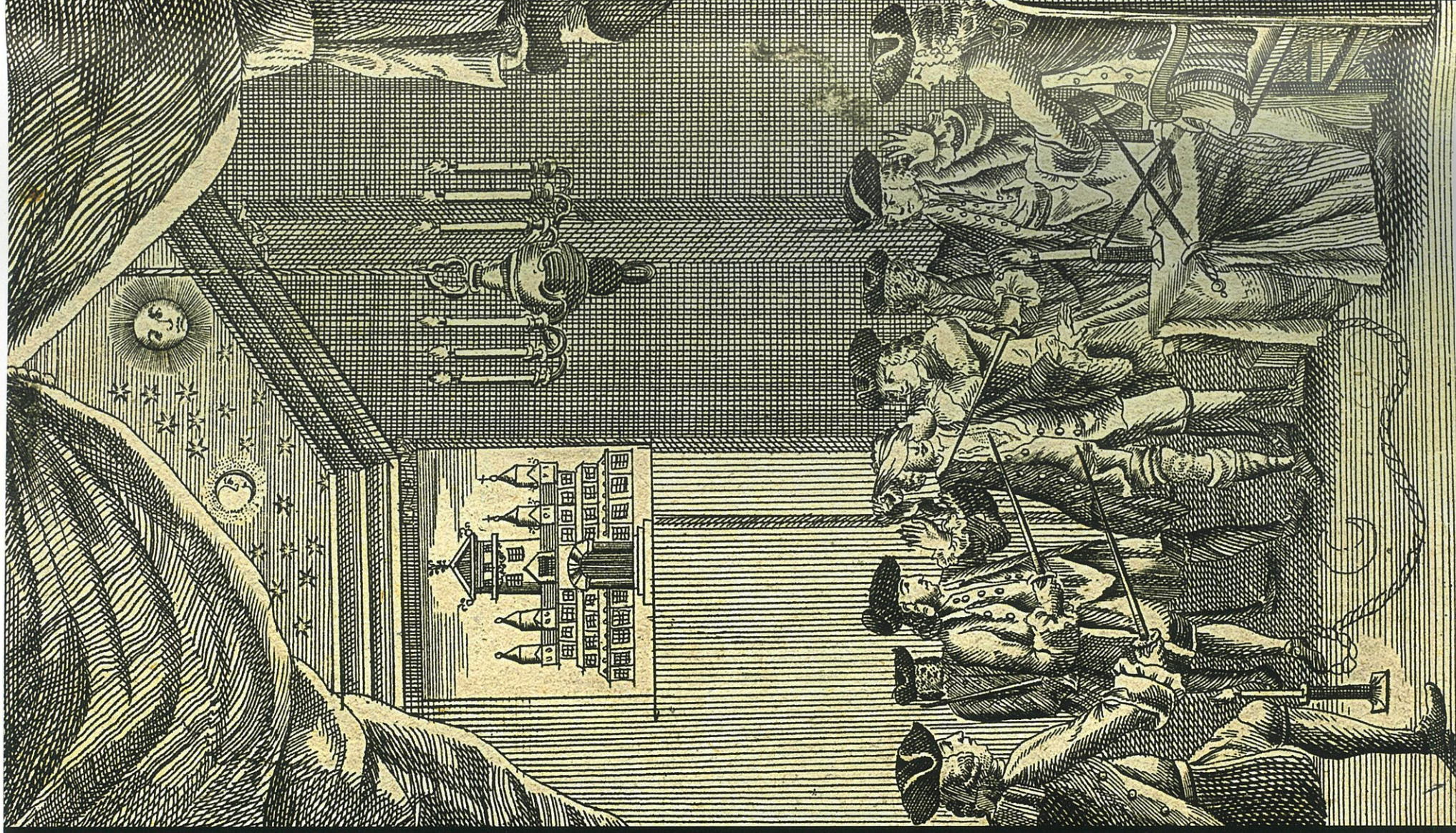
Draskovich Kázmér őrnagy (a híres szabadkőműves Draskovich János apja),

gróf Esterházy Ferenc, gróf Bethlen Gábor, báró Brukenthal Sámuel,

báró Kemény László, báró Kemény János és gróf Kemény József.

Az újabb kutatások két korábbi, az 1730-as években külföldi páholyokban
felbukkanó magyar szabadkőművest azonosítottak.

Új szabadkőműves testvér
beavatási szertartása, 1777

ESTERHÁZY PÁL ANTAL

Esterházy Pál Antalt (1711–1762) 1733. augusztus 7-én avatták be a londoni Suf-folk utcai, francia nyelven működő pá-holyba Philipp Karl von Eltz-Kempenich mainzi választófejedelem egyik nemes rokonával együtt. A páholytalálkozó-ról a *Daily Advertiser* egy 1733. augusztus 9-ei cikke tudóst. Erről a fontos találko-zóról csupán azért tudhatunk, mert Ri-chard Rawlinson anglikán lelkész és an-tikvárius kívágta ezt a számára érdekes cikket, és beragasztotta a később az ox-ford Bodleian Könyvtárba került gyű-jteményébe.

Azért tekinthetjük megbízható for-rásnak a napilapban megjelent cikket, mert az 1720-as és 1730-as években még bevett gyakorlatnak számított, hogy kormánypárti és ellenzéki újsá-gok egyaránt beszámoltak szabadkő-

műves találkozókról és beavatásokról, s információikat a fennmaradt (nagy)-páholyjegyzőkönyvek is alátámasztják. Bár ebben a londoni páholyban kor-mánysztiszvelőket is találunk, a fiatal és dúsgazdag herceg valószínűleg nem diplomáciai, hanem a korban divatos ta-nulmányi célú grand tour részeként, magánúton jutott el 1733 nyarán Lon-donba. A rendkívül művelt főnemes számos színházi és zenei programot tá-mogatott. Kismartoni főúri udvarában színjátszó tevékenység folyt már az 1740-es évek végén, és ő hozta létre ugyanitt a legelső kastélyszínházat 1761-ben. Számos kiváló énekest, hang-szerjátékos-t és karmestert szerzódte-tett, többek között Joseph Haydnt, aki a herceg halála után is évtizedeken ke-resztül biztosította a magas zenei és színházi színvonalat az Esterházy-ház szolgálatában.

MARDEL KÁROLY

A másik korai magyar szabadkőmű-vesre szintén egy londoni újságíró-révén sikerült rátalálni. A *Daily Post* 1736. június 2-ai száma tudósítást kö-zölt egy lisszaboni páholy alapításáról, amely George Gordon skót matemati-kus nevéhez köthető. Az *Angol Nagypá-holy* jegyzőkönyve szerint a már évek óta működő páholy 1735 áprilisában kért működési engedélyt az anyapáholy-tól, amit meg is kapott. Ehhez a páholy-hoz főként angol és skót protestáns ke-reskedők csatlakoztak. A testvériséget hangsúlyozó szabadkőműves retorika ellenére a vallási és nemzeti ellentétek természetes módon – mint bármely más társaságban – feszültségeket okoz-tak a páholytagok között.

Feltehetően az angol-ír és a kato-likus-protestáns konfliktusok miatt

Esterházy Pál Antal

– szintén Gordon kiáértműködésével – létrejött egy másik, főként ír katoliku-sokat felsorakoztató lisszaboni páholy (*Casa Real dos Pedreiros-Livres da Lu-sitânia*) is. Ennek a független (egyik nagypáholy által sem elismert) páholy-nak volt tagja Mardel Károly (1695–1763) híres magyar építésmérnök, akit a szabadkőműves szakirodalom egy része helytelenül németnek titulált. A Torre de Tombo levéltárban található több személyes dokumentum igazolja magyar származását.

A *Lusitânia páholy* 1733 körül jött létre, de az 1738-as, *In emineti aposto-latus specula* kezdetű, a szabadkőműve-seket elítélő első pápai bulla kihirdetése után – a páholyok közül valószínűleg el-sőként – feloszlott. A katolikus inkvizí-ció s tárgyalások során a páholy kilenc tagját kihallgatták, így a ma is olvasható inkvizíciós jegyzőkönyvekből sokat megtudhatunk a páholy tevékenységé-ről és tagjairól. A páholyinak 24 tagja volt: 16 ír, 2 skót, 2 angol, 1 magyar és 3 ismeretlen nemzetiségű. A vallási ösz-szetételt illetően a tagok között 17 római katolikus, 6 eretnek és protes-táns, valamint egy ismeretlen vallású volt. A testvérek foglalkozása – a másik lisszaboni páhollyal összevetve – jóval sokszínűbb képet mutat: találunk köz-tük 4 hajókapitányt, 3 domonkos szer-zetest, 2 doktort és 2 táncmestert. A zsidókat kizárták az angol nyelvű ritu-álét használó páholyból, amelynek a lon-doni anyapáholy által történő – Gordon által kérvényezett és a nagypáholy által jóváhagyott – befogadása a feloszlítás miatt meghiúsult.

AZ INKvizíció ELŐTT

Az inkvizíciós kihallgatáson a 30 éves Charles O’Kelly szerzetesatya, teológia-professzor felsorolta a páholy tagjait. A katolikus Mardel Károlyról (Carlos Mar-del) azt nyilatkozta, hogy ír nővel (Mar-garida O’Heef) házasodott magyar, aki munkáját illetően Ófelsége (V. János) épi-tésze és tüzérségi tőrszörmester. Más ta-núvallomások megjegyzik, hogy Mardel a São Bento-rendház mellett lakott. A páholy tagjai minden hónap első szerdá-ján találkoztak William Rice házában, s egyebek mellett matematikával, művé-

szzettel, építészettel és orvostudomány-nyal kapcsolatos témákat vitattak meg. Az inkvizíciós vizsgálat azzal a konk-lúzióval zárult, hogy a páholy tagjainak többsége rendszeres gyónáshoz járuló, jó katolikus, istenfélő ember. Semmi

Mardel Károly

hitet vagy jó erkölcsöt sértő dolgot nem találtak az inkvizítorok. Az ártalmatlan rituálé során használt eskü titkos jelek továbbadásának megtiltására vonatko-zik, nem köthető vallási vagy állami ügyekhez. A páholy tagjai egymást segí-tették az érdekeiket érintő ügyekben. Mivel a hithű és engedelmes páholyta-gok már a pápai bulla hírére – a nyílvá-nos kihirdetés előtt – feloszlatták a pá-holyt, semmilyen büntetést nem szabott ki rájuk az inkvizíciós bizottság. Az ítélet meglepő módon – a pápai kiátkozással ellentétben – még azzal sem vádolja a ta-gokat, hogy „eretnekekkel” és protestán-sokkal találkoztak a páholyban, bár ek-koriban az ökümenizmus minden formá-ját elítélte a katolikus egyház.

Mardel páholyának egyházi megíté-léséből nem vonhatunk le általános kö-vetkeztetéseket. A korabeli – magas rangú – szabadkőművesek között ugyanis találunk egyházellenes nézete-ket valló és ateizmussal vádolt szemé-lyeket is. Martin Folkes helyettes angol nagymester (1724–25) pogány klubot

alapított Londonban, amelyet Montagu herceg és Richmond herceg szabad-kőműves nagymesterek is látogattak. Paolo Antonio Ambrogi szentszéki ink-vizítor a Firenzében 1732-ben alapított – angol és ír tagokat is felsorakoztató –

páholyt eretneknek titulálta 1737-ben, egyebek mellett a beavatási esküben szereplő büntetéseket kritizálta. Amb-rogi nyomozása jelentősen hozzájárult a következő évben kihirdetett, a szabad-kőműveseket elítélő pápai bullához.

Mardel 1733-ban érkezett Lissza-bonba, ahol hadmérnökként V. János ki-rály szolgálatába állt. Az 1730-as évek második felében építtette fel Portugália első selyemgyárát, valamint a Lázaro Le-itoo-palotát, ahol először alkalmazta a portugál jellegzetességnek tekintett manzárdtetőt. Az 1740-es években nép-szerű és keresett építész volt, ekkor kez-dett munkálkodni a Lisszabon jelképe-nek is tekinthető hatalmas vízvezeté-ken (Águas Livres). Az 1755-ös földren-gés után Pombal márkí kérésére a helyreállítási munkák egyik vezetője lett, és hivatalos királyi építészként szá-mos meghatározó és ma is – főként az Alsóvárosban – látható épület kivitele-zésén dolgozott.

Mivel Mardel beavatásának időpontjáról nincs információnk, jelenlegi ismerete-ink alapján nem dönthető el, hogy Es-terházy Pál Antal vagy Mardel Károly volt-e a ma ismert első magyar szabad-kőműves. ♦

Ez a 18. századi francia ábrázolás az inasavatás kezdetét mutatja: a keresőt javaitól megfosztva a műhelybe, a páholy elé vezetik

BENEDEK SZABOLCS

A MAGYAR SZABADKÖNYŰVÉSSÉG

„Fulladjon meg *Ady Endre* lehetőleg máma még” – Szabolcska Mihály nevét manapság a legtöbben Karinthy Frigyes elhíresült paródiája révén ismerik. Pedig a három érintett a személyeskedésektől sem mentes irodalmi csatározásokon kívül még egy dolog összekötötte: *Ady* és Szabolcska biztosan, Karinthy pedig egyes források szerint feltehetően szabadkőműves volt. Néhány évtizeddel a modern szabadkőművességnek az angol nagypáholy megalakulásához köthető megszűlése után a mozgalom – elsősorban német

közvetítéssel – Magyarországon is megjelent, és noha egymástól markánsan különböző politikai rendszerek egyaránt betiltották, volt idő, amikor a hazai értelmiség színe-java valamelyik páholy kötelékébe tartozott. A magyar szabadkőművesség sokszínűségét a fenti példán túl az is jelzi, hogy a páholytagsággal hosszabb-rövidebb ideig rendelkező négy magyar miniszterelnök (Andrássy Gyula, Wekerle Sándor, Berinkey Dénes és Friedrich István) mindegyike a politikai paletta más-más részéhez köthető.

Bár konkrét írásos nyom egyelőre nem került elő arra vonatkozóan, hogy a hajdani Magyar Királyság területén is működtek céhek-ből kinőtt építópáholyok a nagy középkori templom- és katedrálisépítések idején, nincs okunk föltételezni, hogy ez eltért volna az általános európai gyakorlattól. Már csak azért sem lehetett másként, mert templomaink jelentős részét – ahogyan számos más országban – javarészt külföldről idevándorolt vagy egyenesen idehívott építómesterek és kőművesek építették. Az éles szem talán ma is felfedezheti középkori (mostanára nem kevés esetben valamely szomszédos állam területén található) templomaink falain az egykori kőművesek mesterjeleit. Egyes források azt is tudni vélik, hogy a legjelentősebb magyarországi építópáholy Kasán működött.

AZ ELSŐ VIRÁGKOR

Minden bizonnyal a városiasodás és a polgárosodás fokával függ össze, hogy az első, modern értelemben vett –

azaz nem operatív módon építéssel, hanem spekulatív módon filozófiával, ezotériával és szabadgondolkodással foglalkozó – szabadkőműves-páholy a korabeli Magyarországon belül Brassóban alakult meg 1749-ben. Ezt a tényét némiképp szimbolikusnak is tekinthetjük, elvégre Brassóban áll Európa legkeletebbi, nyugati típusú görökus katedrálisa. A brassói páholyt gyorsan követte a többi. A páholyok többnyire latin vagy német nyelven és javarészt német vagy lengyel (varsói) fennhatóság alatt működtek.

Ugyanebben az időben az osztrák szabadkőművesség korai virágkorát élő bécsi páholyokban is dolgoztak magyarok. Közülük különös jelentőségük van a Mária Terézia udvarában szolgáló úgynevezett testőrőröknek, akik a katonai szolgálat teljesítésén túl szabadidejükben könyveket bújtak, a korabeli magyar irodalom művelői s egyúttal a magyar felvilágosodás első jelentős alakjai voltak. Közéjük tartozott a társaihoz hasonlóan szintén arisztokrata származású Báróczi Sándor, akinek tollából az első magyar nyelvű összefüggő szabadkőműves nyelvemlék megszüle-

tett: 1790-ben készült el a *Mostani Adeptus, vagy is a szabad kőművesek valószínű titka* című, eredetileg francia nyelven, francia szerző által írott szöveg magyarra fordítása, amely azonban csak Báróczi halála után egy évvel, 1810-ben jelent meg, a testőrirő eredeti előszavával.

EMBLEMATIKUS SZEMÉLYISÉGEK

Ugyancsak Bécsben volt magas rangú szabadkőműves Born Ignác magyar származású természettudós, akinek alakjáról minden valószínűség szerint Mozart a *Varázsfuvola* Sarastro nagy mesterét mintázta.

Nem szükködtek a magyarországi páholyok sem emblematikus személyiségekben, olyanokban, akiknek szabadkőművesi tevékenysége egybeforrt a hazai és a nemzet szolgálatával: a teljeség igénye nélkül említsük meg Kazinczy Ferenc, Aranka György, Széchényi Ferenc, Festetics György vagy éppen az első magyar nyelvű szabadkőműves regényt, az 1792-ben megjelent *Felfedezett titkot* író Pálozci Horváth Ádám nevét. A páholyok megfelelő

8. századi mesterlőteny a szabadkőművesség jellegzetes szimbólumaival: a háttérben a klasszikus bölcsességet

elképező épület, fölötté a felhőben Isten-irt, elől a kézműves munka szerszámai, étdoldalt a Salamon templomának bejárát díszítő, Jakin és Bóaz elnevezésű oszlopok, melyeket Jeruzsálem elfoglalásakor Nabú-kudurri-uszur összetörtetett s Babilonba vitetett.

Mesteravatás 18. századi francia ábrázolása: az avatandó személyt fogadják a szertartás előtt (fent)

A jelölt allegorikus halála az elkerülhetetlen elmúlásra utal (középen)

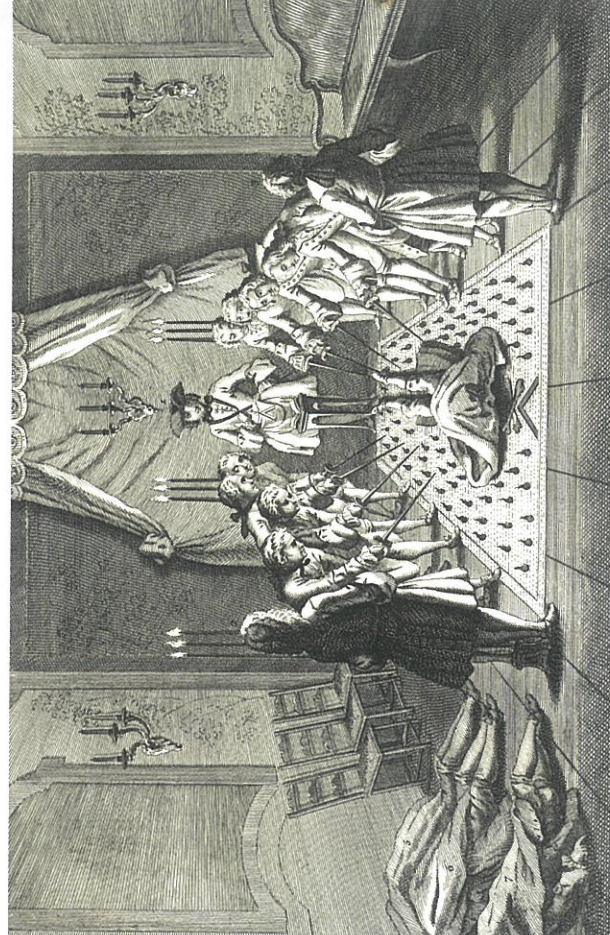
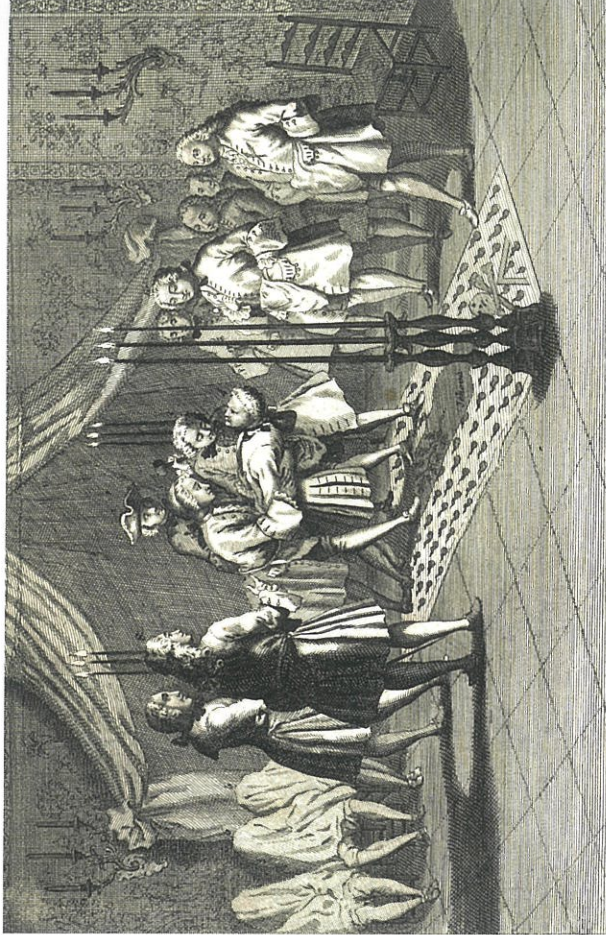
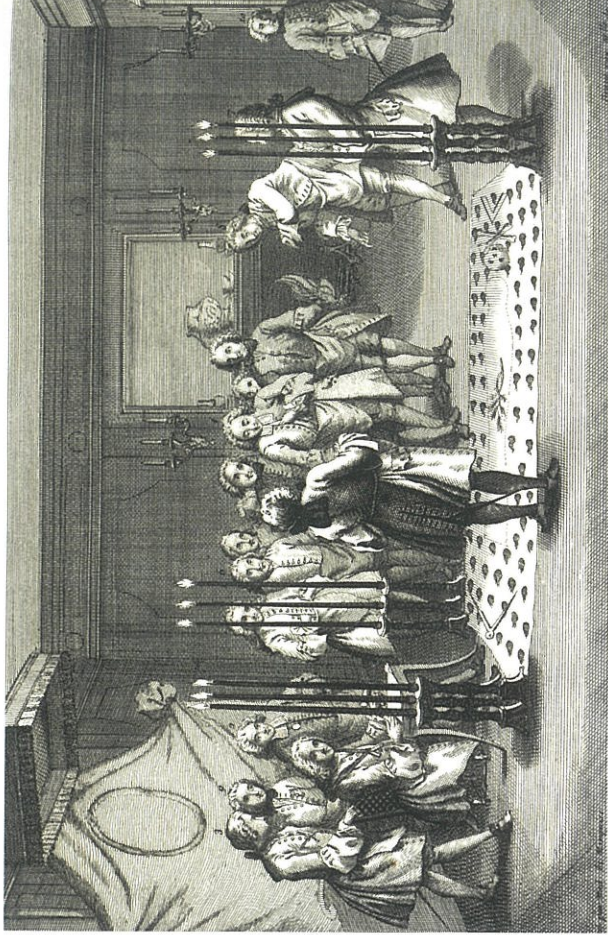
A jelölre mutató kardok egyszerre jelentenek védelmet és figyelmeztetést az áruulás megbüntetésére (lent)

anyagi háttérrel rendelkező arisztokrata tagjai számos jelentős, javarészt ma is működő országos intézményt hoztak létre – múzeumot, könyvtárat, agráripari komplexumot –, a köznevelési és polgári származású szabadkőművesek közül pedig nem kevesen a magyar kultúrára gyakoroltak máig élő hatást.

Ahogy Európa más országaiban, úgy nálunk is a szabadkőműves-páholyokban találkozhatott egymással az arisztokrata és a polgár, a katolikus és a protestáns, kölcsönösen megismerve és formálva egymás nézeteit. A felvilágosodás eszméi is legkorábban a szabadkőműves-páholyokban vertek gyökeret Magyarországon, onnan terjedtek tovább a közéletre és a kultúrára, utóbbin belül is elsősorban az irodalomra (Kazinczy *Orpheus* című lapja például alapítójának szabadkőműves álnévéről kapta a nevét). De a magyar szabadkőműves-páholyok fennállásuk során a nyugatosodás és a polgári fejlődés vezérfonala mellett egyúttal otthont adtak a nemzeti függetlenségi törekvéseknek is, így módon továbbörkítve és formálva a kuruc hagyományokat.

Ugyanerre az időre esik az egyetlen, igaz, rövid ideig élő, sajátos magyar szabadkőműves irányzat, az úgynevezett Draskovics-rítus létrejötte is.

A korai magyar szabadkőművesség egyik kultikus épülete a ma szabadkőműves kiállításnak is helyt adó dégi

Festetics-kastély. A klasszicista épület Pollack Mihály tervei alapján Festetics Antal építtette 1810 és 1815 között – azaz már a szabadkőművesség első hazai betiltása után. Ebből kiindulva nem valószínű, hogy a kastélyban szabályos szabadkőműves összejöveteleket (azaz páholymunkákat) tartottak, ugyanakkor a 18. századi páholyiratok egy jelentős részét itt őrizték. Ezekből a dokumentumokból írta meg a 19. század végén Abafi Lajos a magyar szabadkőművesség első vi-

Az 1870-ben alakult Magyarországi János-rendi Nagypáholy német nyelvű szertartáskönyve. A kiadási év: 5879. A szabadkőműves hagyomány szerint a világ teremtése 4000 évvel Krisztus előtt történt, ezért a szabadkőműves időszámítás 4000 évvel a keresztény előtt jár.

rágkorának történetét. Az iratanyag sajnálatos módon a második világháború során megsemmisült.

AZ ELSŐ BETILTÁS

Mária Terézia nem nézte jó szemmel a szabadkőműveseket, föltehetően csupán férje (Lotharingiai Ferenc német-római császár) érintettsége miatt nem tiltotta be a páholypolitikát. Fia és utóda, II. József igyekezett a szabadkőművességet a maga szolgálatába állítani, ennek megfelelően rendeletekkel szabályozta működését, meghatározta például maximális számukat. A magyar szabadkőművesség szervezeti értelemben vett egésze soha, már ekkor sem politizált, ennek ellenére 1795-ben I. Ferenc osztrák császár egész birodalmában, így Magyarországon is betiltotta a szabadkőművességet. A betiltásnak politikai oka volt, és az is közrejátszott benne, hogy az oszt-

rák abszolutizmus és a bécsi udvar ellen szervezkedő magyar jakobinusok között is akadtak szabadkőművesek, mi több, a mozgalom részben szabadkőműves mintára szerveződött.

EGYSÉG A HAZÁBAN

Bár az 1848–49-es forradalom és szabágharc alatt Pest–Budán szerveződött egy *Kossuth* nevét viselő páholy, azonban még csírájában elhalt, miután 1848 végén az osztrákok megszállták a két várost. Így a magyar szabadkőművesség újraindulására az első betiltás után hét évtizeddel került sor. 1861 nyarán, amikor Ferenc József császár másfél évtized szünet után ismét összehívta az országgyűlést, az angol származású, ám hamburgi születésű Lewis Lajos vezetésével tizenhárom férfiú, köztük az Almássy, a Csáky, az Esterházy és a Teleki családok tagjai Pesten megalapították a *Szent István páholyt*. Lewis a hamburgi nagypáholy páter-sét kérte a pestiek számára. A hamburgiak három feltételhez kötötték az elismerést: 1) a szabadkőművesség legáltalán, törvényes körülmények között működjön Magyarországon; 2) a páholyban vallási és politikai kérdések megvitatása tiltna legyen; 3) a páholy német nyelven dolgozzon. Ezek közül a 3. pont eleve nem teljesülhetett, az alapítók ugyanis magyar nyelvű páholyt szándékoztak létrehozni – és az 1. is meghiúsult akkor, amikor az uralkodó fölöszlatta az országgyűlést, miként a hatóságokkal való tárgyalások szintén megszakadtak.

Lewis mégis tovább kísérletezett: hogy a hamburgiak kedvében járjon, német nyelvű páholy alapításában gondolkodott, közben pedig folyamatosan a szabadkőművesség legalizálásáért lincselte a császár minisztereinél. Erre azonban csak a kiegyezés után, tehát akkor került sor, amikor Magyarország a belügyeit tekintve függetlenné vált. Báró Wenckheim Béla belügyminiszter 1868. február 23-án engedélyezte Lewisnek, hogy előadásokat tartson Pest–Budán a szabadkőművességről, aki ezen, valamint az előadások sikerén fölbuzdulva két hónappal később már a páholypolitikára kért engedélyt. *Az Egység a hazában* (*Einingkeit in Vaterlande*) nevű páholy alapszabályát 1868. október 12-én írta alá a belügyminiszter.

Az engedélyezésben föltehetően kulcsszerepe volt gróf Andrassy Gyula

vette, majd alig másfél évvel az engedélyezés után hét páholy 1870. január 30-án megalapította a *Magyarországi János-rendi Nagypáholyt*. A nagymester Pulszky Ferenc lett. Az új magyar szabadkőműves-főhatóságot elsőként – 1870. május 31-én – a frankfurti nagypáholy ismerte el.

A MAGYARORSZÁGI SYMBOLIKUS NAGYPÁHOLY

Megalakultak az első skót rítusú – a nemzetközi szabadkőművesek egy másik ágához tartozó – páholypolitikák is Magyarországon, először, 1869. május 23-án a magyar nyelven dolgozó *Corvin Máttyás*, amely 1870-ben kapott hatósági engedélyt, és első főmestere egy másik hazatért ’48-as emigráns, Türr István lett. 1871. június 16-án pedig megalakult a skót rítusú páholypolitikák főhatósága, a *Magyar Nagyoriens*, amelynek első nagymesterévé Joannovics György államtitkárt választották.

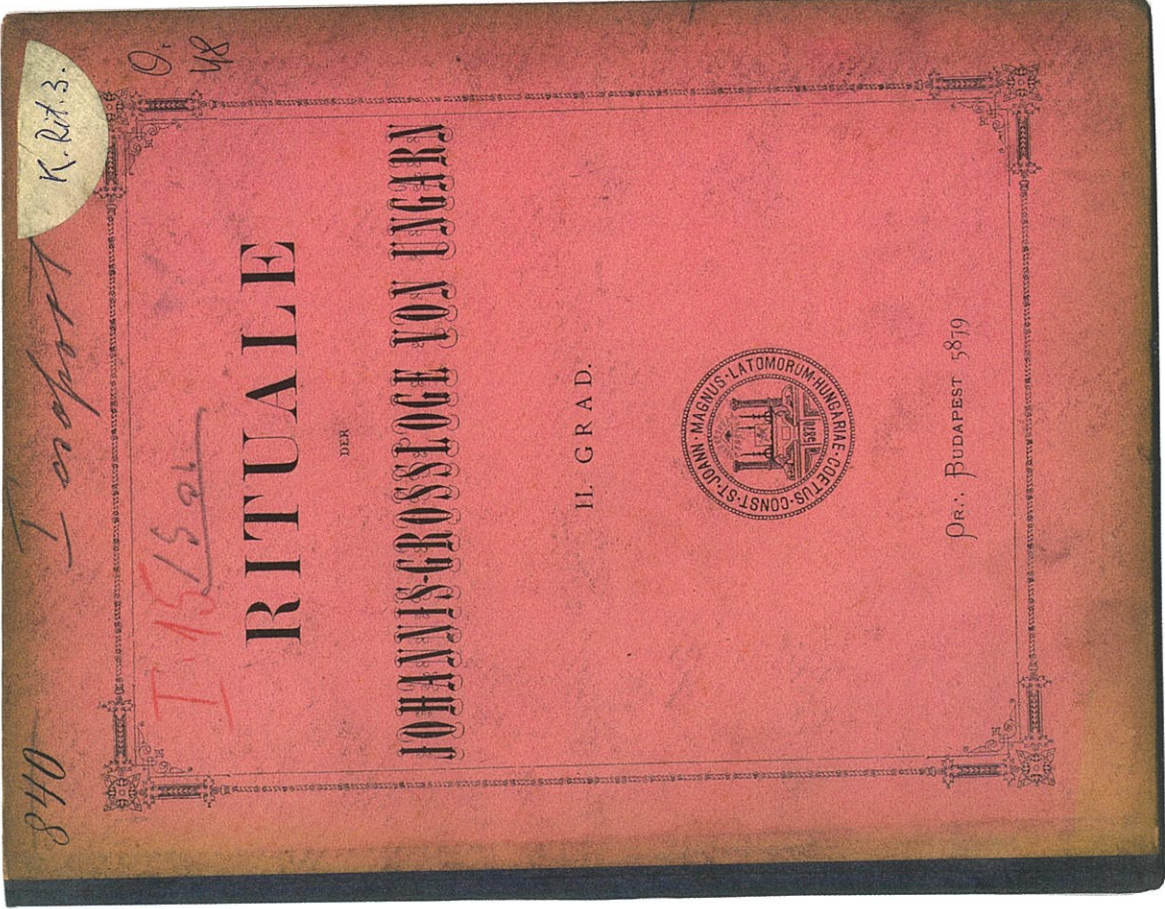
1886. március 21-én egyetlen nagy szabadkőműves-főhatóságban egyesültek az addig két különböző orientációjú szervezethez, a *Magyarországi János-rendi Nagypáholyhoz* és a *Magyar Nagyorienshez* tartozó páholypolitikák létrejött a *Magyarországi Symbolikus Nagypáholy*.

Szabadkőművesek szimbolikus kömüves munkaeszközökkel fényképeztek magukat a 20. század eleji Magyarországon.

POLGÁRI TÚLSÚLY

Noha az egyesüléshez hosszú út vezetett, a két főhatóság között hamar jó viszony alakult ki. Ennek több oka van. Egyrészt a 18. századhoz képest megváltozott a páholypolitikák személynépszerűsége: a korábban túlsúlyban lévő arisztokraták helyett a polgárság, sőt a kispolgári származásúak adták a tagság zömét. Az első magyarországi páholypolitikák azokban a városokban alakultak meg, amelyekben nagy számban éltek német anyanyelvűek – azaz erős volt a polgárosodás. Mindez azt is jelentette, hogy a páholypolitikák szegényebbek voltak, mint a 18. században, amikor nagybirtokosok álltak mögöttük. (Az arisztokrácia inkább a *Nagyoriens*ben volt jelen: az ő tagnévsoraikban és jegyzőkönyveikben olyan neveket találkozhattunk, mint Csáky, Nyáry, Perényi, Széky, Bárczay.)

A viszonylagos szegénység azt eredményezte, hogy hiába születtek mindkét főhatóságban sorra a páholypolitikák, azok nagy része el is halt. A fennmaradás érdekében tehát óhatatlanul szükség volt a főhatóságok közötti együtt-

működésre. De a külpolitikai helyzet is kőzedéshez vezetett. A porosz-francia háború azzal a veszéllyel fenyegetett, hogy a jános-rendi és a skót rítusú páholyok marakodni kezdenek egymással, hiszen előbbieknél inkább a németekkel, utóbbiak inkább a franciákkal álltak szoros kapcsolatban. Ezt megelőzendő a *Nagvoriens* részéről indult el az a „barátkozás”, amely végül az egysüléshez vezetett.

A *János-rendi Nagypáholy*ból 26, a *Magyar Nagvoriens*ből 13 páholy vett részt az egyesülésben, a *Magyarországi Symbolikus Nagypáholy*t tehát 39 páholy és 1831 szabadkőműves alapította meg. Nagymesterre a János-rendiek addigi nagymesterét, Pulszky Ferencet választották, helyettesei dr. Szontágh Ábrahám, a *Magyarországi János-rendi Nagypáholy* addigi, valamint Rakovszky István, a *Magyar Nagvoriens* korábbi helyettes nagymestere lettek.

HUMANITÁRIUS SZEREPVÁLLALÁS

Az egyesülés utáni években mind a taglétszám, mind a páholyok száma rohamosan emelkedett. Míg 1889. január 1-jén 38 páholy működött a *Magyarországi Symbolikus Nagypáholy* védelme alatt összesen 1824 taggal, addig az év végére ez a két szám 43 páholyra és 1944 tagra nőtt. Ezzel párhuzamosan bővült a magyar szabadkőművesség humanitárius szerepvállalása is: az 1890. évi főtítkári beszámoló az Önkéntes Mentőegyletet, a Szüneti Gyer-

A szabadkőműves-páholyok és személyek által alapított jótékony célú intézmények közül némelyik – illetve azok utód-szervezete (mint pl. a Vakok Intézete vagy az Országos Mentőszolgálat) – még ma is működik. Sok filantróp intézményről nem is lehetett tudni,

hogy szabadkőművesek álltak a háttérben, ők alapították és működtették. Többségük az elesettek védelmét és megsegítését szolgálta: szállítás biztosított a leányanyáknak és az árváknak, élelmet adott a rászorulóknak és így tovább. De akadt olyan is, amely a közéletben és társadalmi szerepvállalása nyomán keltett visszhangot. 1903-ban nagyváradi szabadkőművesek hozták létre például a törvényileg tiltott, ám a dzsentrivilágban bevett és hatáságok által is elnézően kezelt párbajok visszaszorításáért küzdő Országos Párbajellenes Szövetséget.

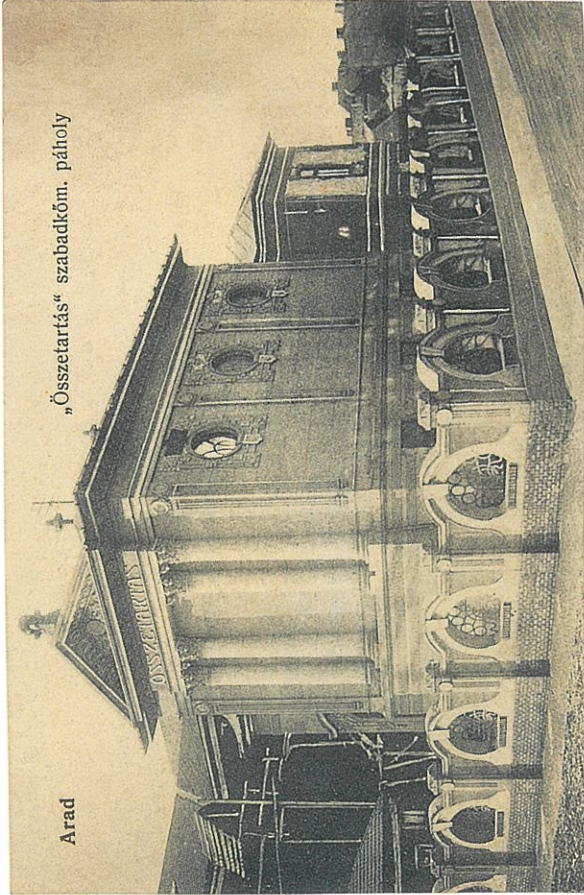

MEGÉLÉNKKÜLÖ KÖZÉLETI AKTIVITÁS

Mind a mai napig nincs kellően földolgozva és értékelve a szabadkőművesség szerepe a dualista Magyarország kulturális és társadalmi életében. Az 1919-es betiltításig Brassótól Pozsonyig, Munkácsról Fiuméig, Temesvártól Sopronig összességében mintegy 100 páholy működéséről van tudomásunk, sok ezres tagsággal. A magyar szabadkőművesség második virágkorának tekinthet 1886 és 1918 közötti időszakban számos nemzeti kiválóságunk dolgozott valamely páholyban – csak példászerűen, a teljesség igénye nélkül: Ady Endre, Bánki Donát, Bláthy Ottó, Csáth Géza, Hajós Alfréd, Heltai Jenő, Kosztolányi Dezső, Kresz Géza, Móra Ferenc, Ravasz László, és még lehetne sorolni. A paletta színességét jelzi, hogy Ady mellett az a Szabolcska Mihály is szabadkőműves volt, akit manapság leginkább Karinthy paródiaverséből ismerünk, amelyben Szabolcska – Karinthy fikciós szavain keresztül – éppenséggel Ady ellenében pozicionálja magát.

Az aradi Őrszetartás páholy székháza.

Miközben a Hortly-korszakban Magyarországban tiltott volt a szabadkőművesség, a Trianon után Romániához került Erdélyben továbbra is dolgozhattak a magyar páholyok.

„Őrszetartás” szabadkőm. páholy

SAJÁT SZÉKHÁZ

A *Magyarországi Symbolikus Nagypáholy* 1890-ben határozta el, hogy – tekintettel a megélénkülő budapesti szabadkőműves életre – saját székházat emel. A később Podmaniczky Frigyesről elnevezett utcában lévő telket a szintén szabadkőműves polgármester, Bárczy István javasolta helyszínül. 1893-ban a nagypáholy belső lapja, a *Kelet* közölte a tervpályázati fölhívást, és a következő év tavaszán jelentették be, hogy azt a *Régi Hívek páholy* tagja, Ruppert Vilmos építész nyerte meg. Az építkezést 1895-ben kezdték meg, a nagypáholy székházát egy esztendővel később, 1896. június 21-én nyitották meg.

Az átadáson 11 külföldi szabadkőműves-főhatóság képviseltette magát, a ceremóniát Neuschloss Marcell helyettes nagmester vezette. Igaz, akkor az épület még nem volt teljesen kész: például hiányoztak belőle Róth Miksa üvegei és Than Mór képei. Lassacskán aztán minden a helyére került. Többek között Bruck Lajosnak a díszteremben fölakasztott, ő császári és királyi apostoli felségét, I. Ferenc Józsefet ábrázoló festménye is. Ennek megrendeléséről és kihelyezéséről az 1897. évi nagygyűlés határozott, részben a millenniumi ünnepségek általános eufóriája, részben az uralkodó iránti lojalitás és hűség okán.

BELSŐ TÖRÉSVONALAK

A *Magyarországi Symbolikus Nagypáholy* belső életét törésvonalak szabdal-ták. Ezek egyik oldalán azok a páho-

lyok álltak, amelyek a társadalmi, sőt nemritkán politikai ügyekbe való minél nagyobb beleszólást szorgalmazták, és a szabadkőművesség egyik legfontosabb feladatának a társadalom átalakítását tekintették. Közülük a legradikálisabbak a nagyváradi *László király*, illetve *Bihar*, valamint az 1908-ban alakult budapesti *Martinovics páholy* voltak – utóbbi tagjai közül számosan jelen voltak 1914-ben a Polgári Radikális Párt megalakulásánál. Velük szemben nemzeti érzelmű, konzervatívabb gondolkodású páholyok álltak, mint például a *Hungária*, a *Nemzeti páholy* vagy a miskolci *Előre*. A nagypáholy belső élete a fenti törésvonalak mentén kialakult, éles vitáktól volt hango-s, és ez semmiképpen nem szolgált a magyar szabadkőművesség előnyére.

A 20. század elején a *Magyarországi Symbolikus Nagypáholy* közügyekben való aktivitása folyamatosan nőtt. Ez egybeesett az egész országban megélénkülő közélettel: egyre több helyen fogalmazódott meg kérdésként az 1867-ben összekovácsolt dualista monarchia működőképessége, azon belül pedig Magyarország szerepe. A folyamatos gazdasági növekedés, a pezsgő szellemi és kulturális élet, valamint a külvilág változása egyaránt politikai és társadalmi nyitást, reformokat követelt, azok azonban vártak magukra. A nyugatról érkező újabb és újabb szellemi irányzatok viszont nem álltak meg Dévénynél – ahol Ady is betört „*újdóknek új dalaival*” –, a közélet forrongott, és ezek a hatások nem kerültek

A *Magyarországi Symbolikus Nagypáholy* 1896-ban átadott budapesti székháza (VI., Podmaniczky utca 45.) az 1950-es betiltást követően az ekkor alakult Mélyépítési Tervező Vállalatnak, illetve a Belügyminisztérium Ütlevélosztályának adott otthont.

el a szabadkőműves-páholyokat sem. A nagypáholyon belül újra meg újra fölvetődött a kérdés: maradjon-e a magyar szabadkőművesség a nagypáholyház falai között, vagy lépjen ki, és vegyen aktívan részt az egyelőre jobbra még szellemi sikon létező, de nyilvánvalóan előbb-utóbb konkrét formákat öltő társadalmi folyamatokban?

AZ ORSZÁG EGYIK LEGNAGYOBB CIVIL SZERVEZETE

Megalakulásának 25. évfordulójára a *Magyarországi Symbolikus Nagypáholy* lett az ország egyik – ha nem a – legnagyobb civil szervezete, miközben belső struktúrája kiépült és megerősödött, működésének formai elemei kicsiszolódtak és világossá váltak, s több mint hétezer tagsággal érezhető súllyal ágyazódott be a magyar társadalomba. Szerte mindenfelé, nemcsak a nagyobb, de a kisebb városokban is dolgoztak páholyok, az emberek tudtak a szabadkőművességről, és bár természetesen nem voltak tisztában mindennel, a többség azért nagyjából el bírta helyezni az ország szellemi térképén – ebben nagy szerepe volt a nagypáholy

és az egyes páholyok által rendszeresen kiadott – a profánok, tehát a külvilág számára készült –, különféle tematikájú füzeteknek és egyéb kiadványoknak.

A szellemi-kulturális élet és a gazdaság egyaránt lüktetett, ami a mélyben olyan folyamatokat indukált, amelyek ket csak az első világháború kitörése tudott megállítani. Mindezekt fényében akár azt is gondolhatnánk, minden adott volt ahhoz, hogy a magyar szabdkömvűesség az idónként fel-felcsat-tanó ellenséges vagy legalábbis értet-lenkedő hangok dacára nyugodtan vé-gezze munkáját. A kérdés azonban éppen e munka mibenléte volt.

A SZÁZADELŐ SZELEMI PEZSGÉSE

A repedések a *Magyarországi Symbolikus Nagypáholy* létrejötte óta megvol-tak, és akár természetesnek is mond-hatnánk őket, tudván, hogy korábban két eltérő irányzathoz tartozó, azaz kü-lönböző felfogású főhatóság egyesült. Csakhogy az 1886 óta eltelt idő nem volt elegendő arra, hogy eltűnjenek a felfogásbeli különbségek a nagyobb tár-sadalmi szerepet követelő radikálisabb, illetve a filozofikus elmélyülést szorgal-mazó páholyok között. Paradox hely-zet, de tény, hogy az a szellemi pezsgés, ami a századforduló Magyarorszáját jellemezte, nem tett jót az önmagát ke-reső magyar szabdkömvűességnek: egyesek nem tudták a páholy falain kívül hagyni a külvilágban meglévő ar-cukat, mi több, meg voltak győződve arról, hogy a kinti világban hangozta-tott eszméik megvalósulásához a sza-bdkömvűesség ugródeszkát ad.

MEGÉLÉNKKÜLŐ SAJTÓHÁTTÉR
A szabdkömvűesség hatása a korabeli magyar szellemi és közéletre sajátömeg-jelenésekben is manifesztálódott. A *Kelet* című, belső terjesztésű szabdkö-műves lap első száma 1874-ben jelent meg, még a *Magyarországi János-rendi Nagypáholy* belső közlönyeként. He-lyét a *Magyarországi Symbolikus Nagy-páholy* megalakulása után, 1887-től át-menetileg – két évre – a korábban a *Magyar Nagyriens* gondozásában ki-adott *Hajnal* vette át, ám a *Kelet* mű-kódése ekkor sem szűnelt, és 1889-től ez lett az új nagypáholy hivatalos közlönye. 1908-tól a radikális, a társa-dalmi kérdésekben rendre a szavukat hallató páholyok saját lapot adtak ki *Dél* címmel, amely részben a *Kelet* és

ezáltal a nagypáholy hivatalos („közép-utas”) irányvonalának afféle belső ellen-zéke kívánt lenni.

A belső terjesztésű lapokon kívül fel-tűntek olyan periodikák is, amelyek va-lamilyen szállal – többnyire szerkesz-tőik és szerzőik révén – kötődtek a sza-bdkömvűességhez. Az elsők közé tar-tozott a *Figyelő* című kritikai folyóirat (1871–1888), valamint a *Hazánk* című történelmi közlöny (1884–1889). Mind-két lap Abafi Lajos nevéhez fűződik. A legnagyobb jelentősége kétségkívül a *Világ* című napilapnak volt (1910–1926). Publicistái közé tartozott többek között Ady Endre, Jászi Oszkár, Feleky Géza és Ignotus Pál, de ennek a lapnak volt a munkatársa Kosztolányi Dezső is, még azelőtt, hogy csatlakozott volna a szabdkömvűességhez. A *Világot* ter-mészetesen nem csak szabdkömvűe-sek írták és szerkesztették, ugyanakkor egyes páholyokban előírták a tagok szá-mára a lap megrendelését.

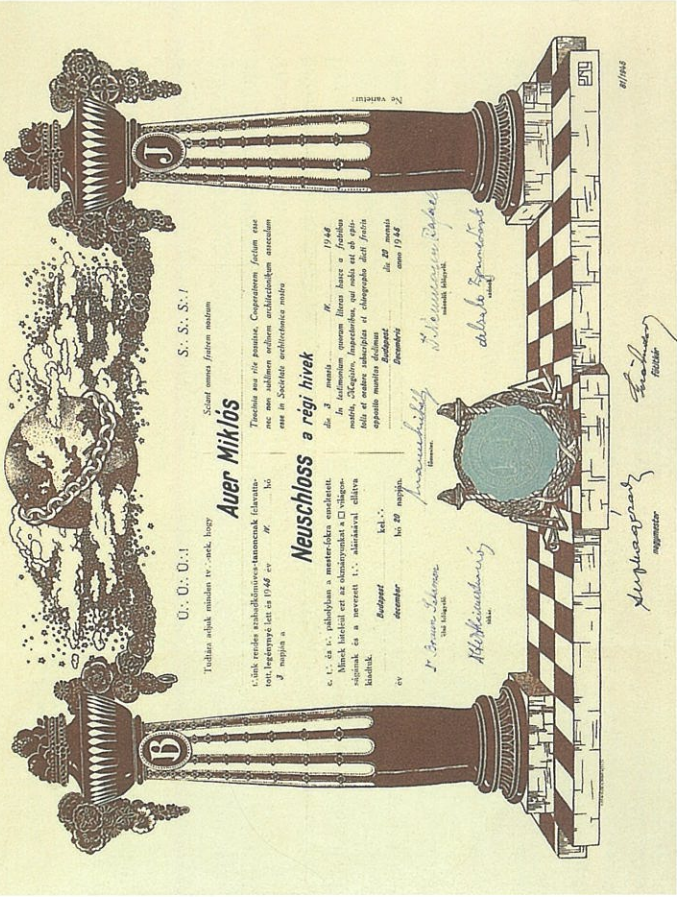

Az 1911-ben alakult *Progressio páholy* zászlaja. Ennek a budapesti páholynak tagja volt például Kisfaludi Strobl Zsigmond, aki a páholy jelvényét is megtervezte

HÁBORÚS HATÁSOK

A nagypáholy összlétszáma 1914. de-cember 31-én 7414 volt. A folyamatos létszámbővülésnek az első világháború kitörése szabott gátat, a létszám a kö-vetkező évben már csökkenni kezdett. A háború kitörését követően a nagy-mester (dr. Bókay Árpád orvos, egye-temi tanár) szinte azonnal felszólította a testvéreket, hogy támogassák az ár-váltak és az elesetteket. 1914. augusztus 15-én a Podmaniczky utcai székház II. emeletén hadikórház nyílt 50 (később 62) ágygal, amely 1915. szeptember 1-jéig működött, ekkorra ugyanis meg-épültek a fővárosban és környékén a tö-meges ellátást nyújtó barakk-kórházak.

A háború természetesen nagyban befolyásolta a páholyok működését is. Sokan hadba vonultak, másoknak a fia, unokája kapott behívót. Többen egyé-nileg is részt vettek különféle filantróp tevékenységekben. Mindez azzal járt, hogy 1914 őszén a páholyok működése

akadozott: a munkák száma megcsap-pant, és ami megmaradt, azok java része a jótékonyági feladatokról szólt. Az elesetteknek nyújtott számos pénz-ügyi és egyéb anyagi támogatás mel-lett 1915-ben több páholy, így a *Deák*, a *Demokratia*, a *Szabolcs*, a *Munka*, a *László király*, az *Árpád*, a *Kárpát*, a *Dél*, a *Honszeretet*, az *Összetartás*, az *Auro-ra*, a *Ljubav Bliznjega*, a *Budnost*, a *Phi-lantrópia*, a *Freundschaft* és a *Szepes páholyok*, valamint a komáromi Klapka Kőr is működtetett egy-egy kisebb ha-dikórházat. Az egyik legjelentősebb fi-lantróp elképzelés, az úgynevezett Kő-művesfalva-mozgalom a harcok követ-keztében elpusztult kárpáti kislelvek – elsődlegesen Mezőlaborc – újjáépítését szorgalmazta.

A magyar szabdkömvűesség a há-borús években végképp nem tudott ki-térni a politika vonzása elől. A *Magyar-országi Symbolikus Nagypáholy* bekebi-zottságot alapított, a kormány pedig 1915 elején azzal a titkos megbízással fordult a nagypáholy vezetőségéhez, hogy nemzetközi kapcsolatait fölhasz-nálva igyekezzék megakadályozni Olasz-ország hadba lépését az antant oldalán. Hogy történtek-e konkrét lépések eb-ben az ügyben, arról nincs tudomásunk (noha mintha lett volna egy találkozó Tisza István és a nagypáholy egyes veze-tői között), az viszont tény, hogy Olasz-ország szakított korábbi politikájával, és hadat üzent a Monarchiának.

POLITIKAI TÉNYEZŐVÉ VÁLTAK

A magyar szabdkömvűesek egy cso-portja 1917 folyamán több ízben tár-gyalt külföldi főhatóságok képviselői-vel egy lehetséges kölönbékéről. Az 1917. október 14-i ún. berni szabdkö-műves békeértekezleten – amely a re-mélt mielőbbi békekötést volt hivatott előmozdítani – Haypál Benő reformá-tus lelkes, a *Sas páholy* főmestere, a nagypáholy főszónoka képviselte a *Ma-gyarországi Symbolikus Nagypáholyt*.

1914 nyarán Jászi Oszkár, a *Martino-vics páholy* főmestere vezetésével meg-alakult a Polgári Radikális Párt, amely-nek noha sem parlamenti képviselte

Auer Miklós mesterré avatását igazoló mesterlevele. Auer Miklós az 1950-es betiltást követően igyekezett fölívásárolni az antik-vitásokban és ócskapiacokon fölbulkanó szabdkömvűes tárgyakat és iratokat, lakásán pedig az egykori testvérek számára összejöveteleket tartott.

nem volt, sem konkrét eredményre ve-zető politikai tevékenységet nem foly-tatott egészen 1918 őszéig, a Károlyi-kormány megalakulásáig, a vezetősé-gében helyet foglaló szabdkömvűesek (pl. Ady Endre vagy Polányi Károly) révén a közvélemény egy része a pár-tot a magyar szabdkömvűességgel azonosította, és a Jásziék képviselte polgári radikalizmust a *Magyarországi Symbolikus Nagypáholyal* kapcsolta össze. (Jászi emigrációja során elis-merte, hogy a Radikális Párt szellemi alapját a *Martinovics páholyban* folyta-tott disputák képezték.)

A Károlyi-kormány megalakulásával a Polgári Radikális Párt kormányzati té-nyezővé vált, néhány szabdkömvűes miniszterként vagy államtitkárként kormánytag lett, noha ténykedését egyikük sem szabdkömvűesi minőség-ben, netán a magyar szabdkömvűe-ség nevében végezte. Ezzel együtt tény, hogy 1918 és 1919 kormányaiban vol-tak szabdkömvűesek, sőt a köztársa-sági elnöki tisztet elfoglaló Károlyit a miniszterelnöki székben váltó Berin-key Dénes szintén szabdkömvűes volt. (Rajta és a már említett Andrásyn kívül még két szabdkömvűes minisz-terelnöke volt Magyarországnak: a címét három ízben is viselő Wekerle Sándor; továbbá a Tanácsköztársaság utáni átmeneti időben kormányfóként ténykedő Friedrich István).

A MÁSODIK BETILTÁS

Az előző kormányokhoz hasonlóan az 1919. március 21-én hatalomra jutott Forradalmi Kormányzótanácsnak is

MAGYAR PÁHOLY BÉCSBEN

Nyilvánvalóvá vált, hogy noha a tanács-kormány minden rendeletét visszavon-ták, a szabdkömvűességre továbbra is betiltás vár, amit 1550/1920-as számú, a szabdkömvűes-egyesületek hatósági fölösztatásáról szóló rendeletében Dó-

mötör Mihály belügyminiszter írásban is lefektetett. Újabb kutatások szerint 1912-től létezett egy *Magyarországi Szabadkőművesek Reform Nagypáholya* elnevezésű, leginkább vidéken ténykedő, öt páholyból álló szervezet is, amely a fenti belügyminiszteri rendelet ellenére egészen 1929-ig folytatta tevékenységét. Működésének részletei, valamint az, hogy létezése miként kerülhetett el a hatóságok figyelmét, további kutatások eredményeként válhatnak világossá.

Palatinus Józsefnek a két világháború között több kiadásban megjelent, *A szabadkőművesség bünei* című könyve tizenhét, 1920 és 1945 között működő kört sorol fel, amelyek mindegyike valamely hajdani páholy zárványaként maradt fenn. Berényi Zsuzsa kutatásaiból tudjuk, hogy ezeket kiterjedt besúgóhálózat figyelte meg. A testvérek általában lakásokon és kávéházakban találkoztak, rituális munkára nem került sor, viszont a korábban létrehozott jótékonyági intézmények működésétében szerepet vállaltak. A magyar szabadkőművesek ebben az időben külföldre, leginkább a szomszédos országokba (Ausztria, Románia, Csehszlovákia) jártak munkát látogatni. Bécsben *In Labore Virtus* néven magyar páholy is működött, de a kolozsvári *Unió* nevű, ugyancsak magyar nyelven dolgozó páholy is fogadott magyarországi vendégeket. Egyes külföldi városokban inasavatások is történtek, amelyekre szervezett módon, olykor buszokkal utaztak ki a magyarországi jelentkezők.

ÚJRAKEZDÉS '45-BEN

A második világháború utolsó heteiben, tíz nappal a budapesti harc vége után, 1945. február 23-án az ideiglenes Nemzeti Bizottság visszaadta a szabadkőműveseknek a szétlőtt, romos állapotban lévő Podmaniczky utcai székházat (ezt december 15-én miniszteri rendelet véglegesítette). 1945. március 16-ig, vagyis az első nagyobb számbavételig 76-an jelentkeztek a nagypáholyházban, és diktálták be adataikat az ott hetente háromszor ügyeletet tartó főtikárnak.

A lelkesedés az elszántság nagyobbnak bizonyult az elmúlt tragikus idők és a szétlőtt székház látványa által keltett pesszimizmushal, s 1945 végére a nagypáholy tagjainak összlétszáma elérte a háromszázat. Az új tagok felvétele 1946. április 7-én kezdődött

meg. A nagypáholy eleinte közös, összevont felvételi munkákat szervezett, 1948 elejétől bízta rá azokat az egyes páholyokra. Az 1950-es betiltás idejére több mint 1300 szabadkőműves dolgozott a *Magyarországi Symbolikus Nagypáholy*hoz tartozó 16 budapesti és 3 vidéki (Debrecen, Nyíregyháza, Szeged) páholyban.

A legnagyobb gondot a pénzühiány jelentette: az egyre nagyobb számban jelentkező testvérek együttesen sem tudták enyhíteni az újjáledő nagypáholy anyagi gondjait, amely így kénytelen volt a testvéri láncban bízza külföldi segítségért kérni. Különösen a székház helyreállítása okozott gondot, hiszen az épület jelentős része használhatatlan volt. (Mások mellett a *Corvin Mátvás páholy* tagja, Budapest kiszagda polgármestere, Kóvágó József is jelentős összeggel támogatta a helyreállítást.)

BALASSÁTÓL SUPKÁIG

Az első rituális munkákra 1945 őszén került sor, mégpedig nagypáholyi keretek között. 1945. november 29-én hét páholy (*Corvin Mátvás, Eötvös, Galilei, Könyves Kálmán, Neuschloss, Reform* – valamint egy vadonatúj: a *Libertas*) főmestereiből és képviselőiből szövetség, tanács alakult. Néhány hónappal később további páholyok (*Kazinczy, Deák, Petőfi, Sas*) kezdtek meg, illetve folytatták működésüket, továbbá a betiltás ideje alatt Bécsben fölvettekből 1946 áprilisában egy új páholy alakult, amely egy korábbi helyettes nagymester, az 1945 elején elhunyt kiváló nyelvész, Balassa József nevét viselte. (Balassa a két világháború között a betiltott magyar szabadkőművesség egyik informális vezetője volt, akinek ebbéli ténykedését a korabeli kormányzat is elismerte, oly módon, hogy Balassa a kormánykiváltóság tagjaként 1928-ban részt vett a New York-i Kossuth-szobor avatásán.)

A nagypáholy tisztikarát 1946. március 10-én választották meg, a nagymesteri tisztséget szeptember 1-jétől dr. Supka Géza töltötte be, aki addig a *Corvin Mátvás páholy* főmestere volt.

A szellemi munka megkezdésével egy időben a magyar szabadkőművesség folytatta karitatív tevékenységét, noha az általános szegénység és a vágatató infláció mellett korántsem akkora mértékben, amekkorában azt az 1919 előtti évtizedekben tette. Kérelmezők, támogatásért esedezők azonban sorra érkeztek: özvegyek, hajdani testvérek leszármazottai, de olyan kivülállók is, akiknek nem volt családi kapcsolódá-

suk a szabadkőművességhez, „csupán” tudtak annak filantróp tevékenységéről.

A nagypáholy valóban elkepesztően rövid idő alatt éledt újjá a világháborús sokkból, és kezdte meg, illetve folytatta a szerteágazó, sokrétű munkát. Ebben természetesen az is szerepet játszott, hogy a huszonöt esztendeig tartó betiltás után még viszonylag sokan éltek az 1919 előtti fölvetett testvérek közül. Az új-

rakezdés hónapjaiban a nagypáholy ideiglenes vezetősége sorra kereste meg azokat a régi testvéreket, akik időközben – a háború után átmenetileg formálódó demokráciában – valamilyen feladós beosztásba vagy jelentős társadalmi pozícióba kerültek, hogy jöjjenek és erősítsék a szövetséget. De érkeztek új jelentkezők is. (Néhány ismert név ebből a korszakból, csak jelzésszerűen: Devecseri Gábor, Kassák Lajos, Radványi Géza, Székely Mihály, Szobotka Tibor.)

1947-ben további páholyokban (*Martinovics, Haladás, Progressio, Demokrácia, Árpád, Haladás, Szabolcs*) gyűltek ki a fénylek. A folyamatos létszám növelés ellenére nem beszélhetünk olyan társadalmi beágyazottságról, mint az 1886–1919-es időszak kapcsán. A szabadkőművesség sokkal kevésbé volt jelen az ország életében, illetve a köz-

BENEDEK MARCELL KORSZAKA

Az 1949. március 13-i (ekkor már összesen 19 páholy dolgozott a *Magyarországi Symbolikus Nagypáholy* védelme alatt) nagygyűlésen lemondott tiszteről dr. Supka Géza nagymester. Ebben alapvetően megromlott egészségi állapota játszott szerepet, noha talán az is megnevezhető indokként, hogy ekkor már javában zajlott, sőt véget is ért a demokratikus pártok fölszámolása, aminek a Supka által vezetett Polgári Demokrata Párt is áldozatul esett, Supka tehát közvetlen közelről láthatta az országban elindult folyamatokat. (Az 1946–1949 közötti időszak volt az egyetlen a magyar szabadkőművesség történetében, amikor politikus állt az élen.)

A nagygyűlésen Benedek Marcellt választották meg a *Magyarországi Symbolikus Nagypáholy* következő nagymesterének, aki az április 24-én a magyar szabadkőművesség fennállásának 200. évfordulója tiszteletére rendezett nagygyűlésen az új idők szellemének megfelelően deklarációt tett arról, hogy a magyar szabadkőművesek a békét kívánják építeni. Benedek Marcell alig másfél évig tartotta kezében –

legalábbis hivatalosan – a nagymesteri kalapácsot, ennek ellenére a magyar szabadkőművesség egyik emblemátikus figurája. Ebben kimagasló intellektusán és habitusán kívül az is szerepet játszik, hogy évtizedeken keresztül „az utolsó magyar nagymesterként” élt a köz tudatban.

A HARMADIK BETILTÁS

1949 kora nyarán belügyminiszteriumi vizsgálatot folytattak a *Magyarországi Symbolikus Nagypáholy* működése körül. Mivel a többi szocialista országban sorra tiltották be a szabadkőművességet, várható volt, hogy ebben is bekövetkezik. 1950. június 6-án Révai József népművelési miniszter egy beszédében éles kirohanást intézett a szabadkőművesség ellen. A szövetségtagács ekkor úgy határozott, hogy beadványban cáfolja a szabadkőművességet ért vádakat. A szövöget személyesen a nagymester fogalmazta meg, június 12-én adták le a Népművelési Minisztériumban.

KÁDÁR NEVEZETES TOLLVONÁSA

A továbbiakról önéletrajzi jegyzeteiben így ír Benedek Marcell: „Ötvenyed évig-

voltam nagymester, amikor egy Révai-beszédben megkondult a szabadkőművesség halálharangja, egy-két rövid, nem is bántó mondat alakjában. Levélben válaszoltam erre a beszédre, a levelet éppúgy megbeszéltem mondatról mondatra a nagypáholy vezetőségével, mint annak idején előadói beszédemet a tanárkongresszus előkészítő bizottságával. Aztán – a levél még a gépirónál volt – megtartottam utolsó előadásomat egy nővérestén, Arany őregkori lírájáról. Harmadnap – 1950. június eleje volt – délben átadták a levelet Révai miniszter titkárnak. Négy óra után telefonértesítést kapok: az ÁVO megjelent a páholyházban, a feloszlató rendelettel, amelyet csak megmutatott, de nem adott át. A rövid rendelet lényege: a szabadkőművesség valamikor haladó intézmény volt, de most Amerika-barátok húzódnak meg benne. Gerő Andor [a főtitkárt] behívta, hogy a kulcsokat adja át. Velem senki nem törődött. A minisztertől nem kaptam választ – minek is? Ezzel vége volt annak, aminek a szabadkőművességben vége lehet.”

A feloszlató rendeletet – valójában közigazgatási határozatot – Kádár János

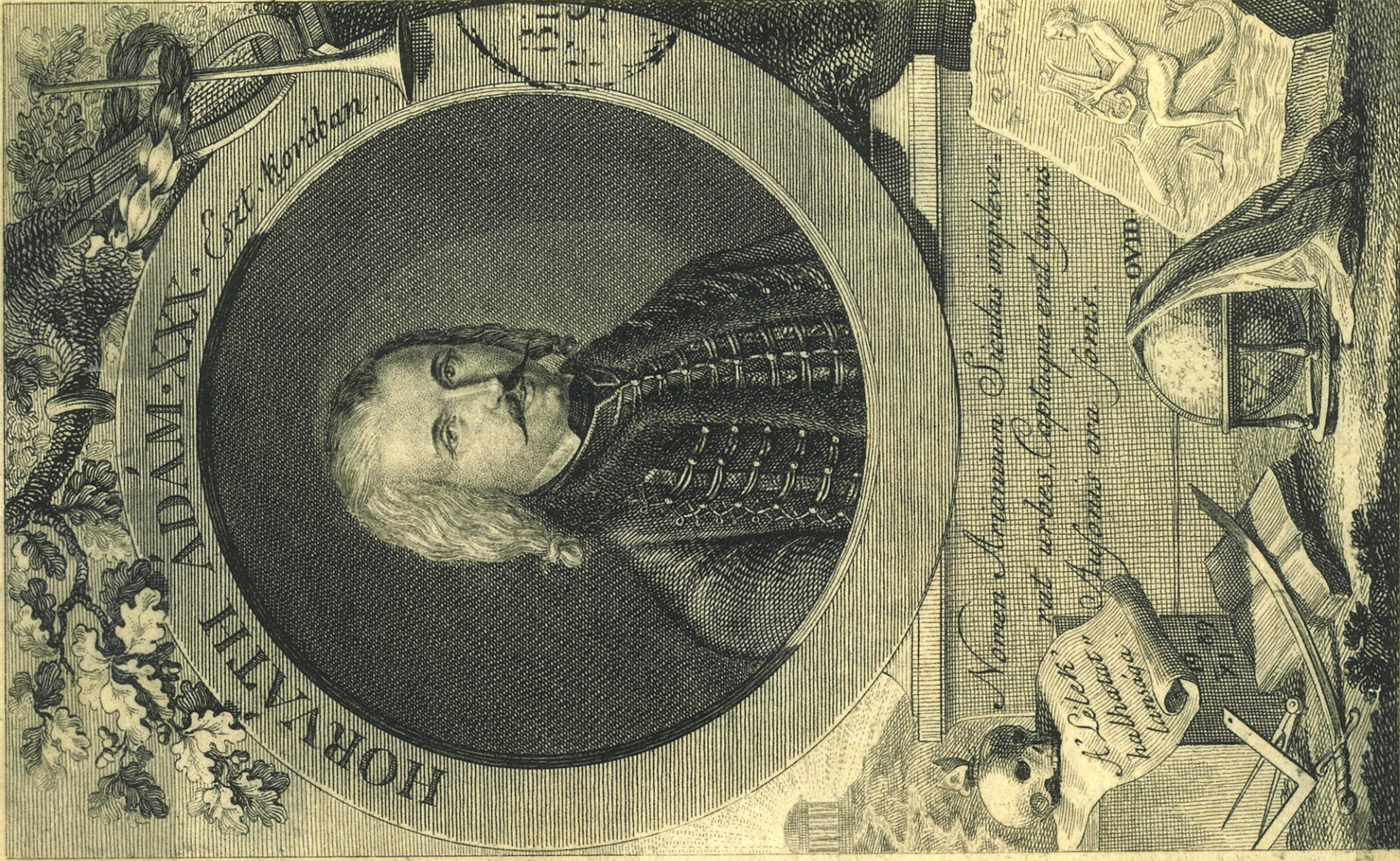
meg fog szűnni. A magasabb rendű erkölcsiség kis csoportját hatalmas közösségből lehet és kell kiválasztani. A formák és szimbólumok nagy összekötő erejéről lemondva kötetlen formában kell a kapcsolatot megteremteni és fenntartani az arra érdemes vagy érdemessé nevelhető férfiakkal. Igen, erről a nevelésről, a durva kő csiszolásáról nem szabad megfeledkezni. Lemondhatunk mindenről, ami forma, de nem alkudhatunk a lényegben: haladás, erkölcs, humanitás.”

A magyar szabadkőművesség harmadik betiltásának időszakában külföldi páholyokban is dolgoztak magyarok. Például Párizsban, az újraindult *Martinovics páholy*ban, amely túl azon, hogy az Európában élő magyar emigránsok egyik szellemi központja volt, szerepet játszott a magyarországi szabadkőművesség rendszerváltás kori újraélesztésében is. De a Sao Paoló-i *Resurrectio*, a Buenos Aires-i *Kossuth*, a torontói *Gerő Andor*, a montreali *Unitas*, majd 1982-től a bécsi *Helikon páholy*ban is magyar nyelven dolgozhattak a testvérek, ezáltal megőrződött a magyar nyelvű szertartásszöveg, valamint a szabadkőműves nyelv.

Más szocialista országoktól eltérően a Magyar Népköztársaságban nem érték különösebb retorziók a szabadkőműveseket, noha az állambiztonsági szervek szemmel tartották őket. Nem

sokkal a betiltást követően még történtek házkutatások, ezek során azokat a dolgokat igyekeztek összeszedni, amelyek a testvérek a lefoglalt nagypáholyházból menekítettek ki. (A hivatalos szervek az ingóságok egy részét elárverezték, más részét, főleg a bútorokat pedig abban a központi elosztóban helyezték el, ahonnan a káderek villáit bútorozták be.) Börtönbe, bíróság elé azonban szabadkőművesi mivolta okán az államszocialista Magyarországon senki nem került. A hatóságok ugyanakkor a betiltott magyar szabadkőművesség jószereivel minden lépésről tudtak, ám különösebb akadályt az elé sem gördítettek, hogy a külföldről érkező támogatásokat a hazai koordinátorok szétoszák az özvegyeknek.

A rendszerváltás után hosszas egyeztetések, budapesti és külföldi találkozások, valamint a szükséges hatósági engedélyeztetés és az egyesületi bejegyzések után kerülhetett sor a magyarországi szabadkőművesség újraindítására, amely jelenleg négy, egymástól függetlenül létező szervezet keretei között működik. ♦

MISKOLCZY AMBRUS

TITKOSTÁRSASÁGI DEMOKRATIKUS KULTÚRA

A SZABADKÖMŰVESÉGTŐL A NYILVÁNOSSÁGIG

A magyar demokratikus politikai kultúra a következő paradigmaticus szociokulturális szerveződési formákkal jellemezhető: titkostársasági demokratikus kultúra, magán-társasági demokratikus kultúra, modern nyilvánosság. A titkostársasági demokratikus kultúra a szabadkőművességgel született. A modern szabadkőművesek is úgy érezték és hirdették, hogy Istennek, a Nagy Építésznek a művén munkálkodnak. Isten tökéletes világot teremtett, csak az ember erkölcsi tökéletesítésére van szükség, és ennek esélye abban rejlik, hogy az ember képes a megigazulásra. Képes azért, mert a Mindenható Építőmester egyben az embertől független értékrendet is biztosítja, amely értékrend jegyében az ember cselekedni képes.

Pálóczi Horváth Ádám (1760–1820) harmincesztendőskorában. Első holdbéli utazónk, ő nevezte elsőként magyar tengernek a Balatont. A korabeli szabadkőművesség tanításait *Felfedezett titok* című regényében foglalta össze.

A portré alatt egy Ovidius-versrészlet található: „Nomen Arionum Siculas impleverat urbes, Captaque erat lyricis Ausonis ora sonis.” Azaz: „Híre betölti a városokat szikuloknak a földjén, s zengő lantjának rabja Itália is.” (Gaál László fordítása) A szöveg és a jobb oldalon elhelyezett dom-bormű a delfinen lovagló Arión alakjával Pálóczi szabadkőműves

nevére, a Kazinczy által javasolt Ariónra utal. Balra szabadkőműves jelképek: antik templom, kifaragott kocka, koponya, méh, körző, szögmérő, kard, könyv, földgömb. Az írástekerccsen lévő felirat Horváth Ádám *A lélek halhatatlansága* felől való gondolatok című költeményére hivatkozik.

Calánthai gróf Esterházy Ferenc (1715–1785) főkancellár, majd Horvátország bánja, akitől Mozart szabadkőműves gyászzenével búcsúzott.

rend családfáján. A titok tehát a „bölcsség nagy mestereihez” tartozás él-ménye is. Mindez a szolgálat iránti elkötelezettséget erősítette. Az 1818-ban kiadott német szabadkőműves lexikon jól érzékelteti az élmény racionalitását és dialektikáját:

„Mindig lesznek emberek, akik saját századukon és annak fogalmain s formáin túlteszik magukat. Az, ami az ókorban az egyiptomi és görög misztériumok tartalma volt, ma már magától értetődően az erkölcsös népek közjava, mint az Isten egységében és a halhatatlanságban való hit. De a mi korunknak is megvannak a bálványai, amelyek előtt a bölcsnek le kell térdelnie, ha nem akarja magát veszélynek kiténni, hogy megkövezzik, elüldözik, bebörtönzik, megvalázzák vagy megölik. A mi korunknak is vannak bölcsei, akik e fölé emelkednek, nem azért, hogy a kortársak szentségei ellen vétkezzenek, hanem azért, mert szívesen vannak együtt a magasabb szellemekkel. A magas célzások lengik körül a páholyban a beavattott saját maguk és az emberiség kitejlesztése érdekében.”

beszédés világa” a gyakorlati élet al-kításának igényével. Mindeközben a ce-remóniák központi eleme a titok volt és maradt.

A TITOKHOZ VEZETŐ ÚT

A titok látszólag üres fogalom, alapve-tően a haladás hitére épített világtör-ténet volt, új ontológia és új antropo-lógia, tehát tudás. Megtisztító, erkölcs-nemesítő tudás, ami minden eddigi tu-dásra épül. Pálóczi Horváth Ádám, aki regényben örököltette meg a titokhoz vezető beavatást, Ádámtól egyiptomi és görög bölcseken keresztül Aquinói Szent Tamásig minden legendás vagy egykor élt kiválóságot feltüntetett a

A szabadkőművesség alapfogalmai: erkölcsi törvény, testvéri szeretet, jog és méltányosság. Ezeket szimbólumok fejezik ki: a könyv, a körző és a derékszögmérő. Ezek egy-ben a Templomot beragyogó fények-nek felelnek meg: a fölöttünk, a körü-löttünk és bennünk világító fénynek, ami a felvilágosodás tudatosságának a szimbóluma. A Templom: szellemi templom, az emberiség láthatatlan temploma. „A szabadkőművesség – val-lotta Supka Géza – lényegében erkölcsi rendszer, amelyet allegória fátyolába rejtettek és szimbólumokkal magyaráz-tak elődeink. [...] A rítus ugyanis önma-gában csak játék, de ez a mélyebben gondolkodó ember számára is értéket nyer, ha átszublimaljuk a szimbólumok

terjedt el a kontinensen. 1727-ben ala-kult meg a párizsi páholy, tíz év múlva a németországi Hamburgban, Drezdá-ban és Berlinben alakult páholy, majd 1742-ben Bécsben és 1750-ben Brassó-ban. Aztán Amerikában, majd Fran-ciaországban a szabadkőművesek fel-léptek a nagypolitika színpadára, Wa-shingtontól Napóleontig.

MÍTOSZ ÉS VALÓSÁG

Minél többet foglalkozunk a szabadkő-művességgel, annál erősebbnek látszik annak mítosza és gyengébbnek e mítosz valóságfedezete. Mindenütt sza-badkőművesekkel találkozunk, és sehol sem leljük fel a szabadkőműves-séget. Persze, mondhatnánk, ahol a szabadkőműves, ott a szabadkőműves-ség. Ez a mítoszban láthatatlan egyház, amely úgy működik, mint egy fegyel-mezett part, illetve annak vezérkara. Ez a mítosz nem egyszerűen összees-küvés-elmélet, hanem világmagyarázat. Kitélti azt az úrt, amely akkor keletke-zett, amikor az isteni gondviselés bizo-nyossága viszonylagossá vált és laicizá-lódott a végtelen haladás hitében. Ko-runk istenének jelképe, a dollár is ezt példázza – fejtette Joseph Campbell nagy sikertű televíziós beszélgetéssoro-zatában az 1980-as évek derekán:

„Nézd ezt a dollárost. Itt az Egyesült Államok nagypecsétye. Nézd a bal oldalon a piramist. A piramis-nak négy oldala van. Mint négy körző. Mind a négy ponton, ahol a körzők le vannak szúrva, lehet va-laki. Aki itt lenn van, csak az egyik oldalon lehet egyszerre. De a csú-cson a vonalak összefuttnak, és itt nyílik a világra Isten szeme.[...] Ha megszámolod a piramist alkotó kö-sorokat, 13-at találsz. A legalsón római számokat látsz. Természe-te-sen 1776-ot. Aztán, ha összeadod egy meg hét és hét meg hat, az eredmény: 21, ez pedig az ész kor-szaka, nemde? 1776-ban nyilvání-totta ki függetlenségét a 13 állam. A tizenhármas szám az átalakulás és az újjászületés száma. Az utolsó vacsorán 12 apostol vett részt, és Krisztus, akinek meg kellett hal-nia a feltámadnia. A 13 az a szám

túrát. Nálunk ekkortájt Draskovich János nyugalmazott tábornok néhány szabadkőműves társával – éveken át

Ürményi József (1741–1825), aki megtiltotta fiainak, hogy az asztalnál a cselédek előtt politizáljanak.

A kép felirata: Ürményi Ürményi József méltóságos úr, a Szent István Apostoli Lovagrend lovagja, Ő Szent Császári és Királyi Apostoli Felsége tanácsosa, a Királyi Magyar Udvari Kancellária referendáriusa és a nemes Bihar vármegye főispánja.

Ürményi József (1741–1825), aki megtiltotta fiainak, hogy az asztalnál a cselédek előtt politizáljanak.

PASZTORIY SANDOR

Finmer Hermannz' eléké referend.

2A', M₂A₂G₂T₂; C₂A₂N₂C₂ELL₂R₂IT₂A₂V₂LL

Szüil 1749. Jún. 8^d meg halt 1798. Máj. 1^{én}.

Vander 1837.

➔ **Pázmány Sándor (1749–1798)** szabadelvű tudós, közigazgatási zseni. *„Csudálták virtust”* – írta barátja, a szabadkőműves Fekete János tábornok.

➔ húzódó tárgyalások és egyeztetések után – 1777-ben állította össze a magyarországi páholyok szervezeti sza-

Pászthory Sándor (1749–1798) szabadelvű tudós, közigazgatási zseni. „*Csudálták virtust!*” – írta barátja, a szabadkőműves Fekete Iános tábornok.

húzódo tárgyalások és egyeztetések után – 1777-ben állította össze a magyarországi párhelyok szervezeti szabályzatát A Magyarországi koronázási alatti provinciává egyesített Szabadság Szabadkőművességének alkotmány rendszere (Systema Constitutionis Latomiae Libertatis sub Corona Hungariae in Provinciam redactae) címmel. Nemcsak egyszerűen azért építettek ki az egész országra kiterjedő, független szervezetet, hogy az ausztriai párhelyok alá-

A POLGÁRI ÁTALAKULÁS INDÍTÓ PROGRAMJA

A magyar szabadkőművesség tehát egyben a társadalom önszerveződése a főhatalommal szemben. A független-ségi hagyomány tovább éltetése. Hun-

garus – etnikai nemzetek fölötti nemzeti – mozgalom. Draskovich maga is horvát-magyar volt, és páholyainak többsége Horvátországban működött. Viszont – mint Kazinczy Ferenc később elárulta – „tudta a hazai históriából, hogy nékünk magyaroknak minden szé- rensétlenségünk onnan ered, hogy egy- künk a másikat a vallás miatt pusztí- totta, s magunk ellen forgattuk fegyve- reinket; mint ember pedig tudta, hogy vallásról az ember senkinek másnak fe- llettel nem tartozik, hanem Istennek és a maga lelkenek; és hogy a meggyőző- déshez az erőszaknak semmi köze”. És ezt a hitet olyan sikerrel terjesztették a páholyok, hogy amikor megjelent II. József türelmi rendelete, „az a kömi- vesek gondolkodásához képest kevés is volt”. Okkal, mert a Szabadság Rend al- kotmány általános reformprogram. Ez az alkotmány hitvallás és a polgári át- alakulás indító programja:

Bizonyos, hogy termékettől fogva egyenlők vagyunk, de az, ami ma egyenlőtlenséget okoz, mesterséges fejlemény és becsavagy műve [...] Mi ellenben, akik a nagyobb szárm jólétéről gondoskodunk, a törvényeket megváltoztatásuk miatt szigorú vizsgálat alá kell vonjuk, mert ezeket a törvényeket a hatalmasok hozták, és egyben az elnyomás eszközei, és annál inkább ve-

MEGTANULTAK KONSPIRALNI

Ezért tudatosítani kell a testvérekben, hogy a gazdagságnak, a hatalomnak és méltóságoknak nincs belső értéke, ennek mérceje a személyes érdem és teljesítmény.

A szabadkőműves-páholy – az alkotmány szerint – szellemi műhely volt. A nagymester a kiválasztottak közétartozó testvérekkel értekezéseket írat a nagy kérdésekről, mint például a kereszténység szerepe az emberiség életében, a zsoldoshadserég előnyei, a lakosságnövekedés és a gazdaság viszonyának alakulása, a kereskedelem fejlesztése, a jobbágyok sorsának javítása, a közgazdálkodás, haza szeretet és humanitás viszonya, alkotmányreform, az ideális uralkodó tulajdonságai.

A főhatalommal, az udvarral – a háttérrel – szembe fordított, a hatalmat gyakorló és valóban veszélyes, talán gyökeres – való együttműködés társasággal – való együttműködés és szembenállás jellemzi a Szabad Rendet is. 1785-ben a Magyar Kancellaria elnöke, a szabadkőműves Esterházy Ferenc és „testvére”, Ürményi József, a *Ratio Educationis* fő szerzője, valamint Pászthory Sándor, a „Kancellaria esze” több mint százoldalas felség-előterjesztésükben a császár abszolútizmusával szemben alkotmányos reformprogramot fejtettek ki, és külön hangsúlyozták: „egy nemzet sem, a magyar sem válik meg szabad akaratából saját alkotmányától”. Ez a dokumentum azt is példázza, hogy a hitként vallott világpolgárságot miként lehetett az emberi fejlődés tereként szolgáló nemzetépítő elkötelezettséggel összekapcsolni. Miután pedig II. József rendszerre megbukott, és 1790-ben összehívták a diétát, a nyilvánosság előtt is számat kellett erről adni.

ban meg is írta Pászthory Sándornak, hogy „én már egy pipadohányt sem adok az diétánkert”.

Csakhogy éppen a címzettnek kár színhetően sikerült a magyar nyelv hivatalos használatáról törvényt hozni és az ország önállóságát törvénybe foglalni. Ezzel évtizedekre szülő kiegészítés született. Lipót császár–király Pászthy – bosszúból – elküldte Fiuméba kormányzóznak, ugyanis nem szerette a tehetséges és okos államférfiakat, ráadásul szabadkőműves múltjuk is bizalmatlansággal töltötte el. Némi okkal, mert a magyar szabadkőművesek megtanultak konspirálni és nem fecsegni.

Báróczi Sándor (1735-1809), a latint kárhoztató, anyanyelvünket védő alkimista,

Az 1797-ben metszett kép felirata:
*"Híven szolgálta a Hazát! / Fenn lézen
 érdeme, / Mig el nem hagyja szép szavát /
 Árpád dítso neve." (Batsányi)*

Az 1797-ben metszett kép felirata:
*"Híven szolgálta a Hazát! / Fenn lézen
 érdeme, / Mig el nem hagyja szép szavát /
 Árpád dítso neve." (Batsányi)*

Gróf Széchenyi Ferenc (1754-1820)
tkos értekező, könyvtár- és múzeum-
lapító, alkotmányvédő államférfi, aki
tván fiának megparancsolta,
gy kezét csókoljon a földműves
bbágyanak. Az 1798-ban készült
énmás alatt a könyvtáralapító
róf jelmondata olvasható:
Patriae commodis et honori / se sua-
ue." Fordítása: „A haza javára és tisz-
sségére [áldozza] magát és azt, amije
on." Neve megtalálható a *Hallgatag-*
ghoz címzett, 1783/84-ben Pozsony-
ól Budára áthelyezett páholy tagjai
ozott. 1785-ben mesterként az Arany
érékhez címzett monyorókeréki, 1786-
an az *Első ártatlansághoz* címzett
udai páholyban tűnik fel.

szolónál veszélyesebb, patológikus
vadhajtásai. A császár volt szabadvó-
művesekből és különböző zugértelmi-
ségiekből létrehozta a maga titkos pro-
pagandaszervét, a *Társaságot*, melynek
tagjai röpiratokkal és kéziratok felhívá-
sokkal a nemesség ellen hergelték a vá-
rosok és a falvak népét. Fia, Ferenc vi-
szont elégette apja rózsakeresztes ira-
tait, és elbocsátotta a *Társaság* ügynö-
keit. Aztán az istenkegyelmiséggel
önmagát legitimáló abszolutizmus har-
cosaként csapott össze az új legitimá-
ciót, a népszuverenitást képviselő Fran-
ciaországgal. Ez utóbbi győzelmére szá-
mírtva Martinovics Ignác elbocsátott
beszígó kétlépcsős forradalmat terve-
zett, ezzel vépadra és börtönbe vitte
a felvilágosult értelmiség legjavát.

A magyar világban pedig valóságos
titkóstársasági fobia alakult ki. Féltek,
hogy bármilyen reformtörekvése rásü-
tik az összeesküvés bélyegét. Ugyanak-
kor a titkot hatalmi technikának tartot-
ták. Martinovics jelentéseiben a világ-
történelem nagy forradalmait titkóstár-
sasági szervezkedésként tüntette fel.
Kazinczy Ferenc, aki egész életében sza-
badkőműves múltját idealizálta, és si-
ratta barátja, Hajnóczy József – szabad-
kőműves nevén: Livius – vesztét, maga
is hitt a titok erejében, úgy vélte, hogy
a „*frivol*”, valamint „*elpulyult és elpu-*
hult” francia nemzetet a szabadkőmű-
vesség titokban vitte forradalomba.

Valóban, a páholyvilágban sokat vi-
tatkoztak reformkérdésekről, de aztán
Lajos „testvér”, aki méltósággal képví-
selte azt, hogy Isten akaratából király,
betolták Guillotine „testvér” nyaktölőja
alá. Az embervallás híve, Robespierre,
aki korábban elajult egy halálos ítélet
hallatán, ugyancsak kitett magáért,
amíg ő is sorra nem került. Végül Na-

Ex
Bibl.Con
F. Széchi
nyí.

OR. SZ. B. GROF
S'ZÉKI

TELEKI SÁMUEL

A 1s. Apost. Kir. FELSÉG Arany KulHiv.

Valóságos Belső Titok Tanács.

Az Erd.N.Fejed. Udvari

CANCELLARIUSSA,

N. Bihar Vármegeye

FŐ ÍSPÁNYA.

póleon alatt jött el a szabadkőművesek
aranykora, bár tudhatták, a császárság
bukásával ők is buknak.

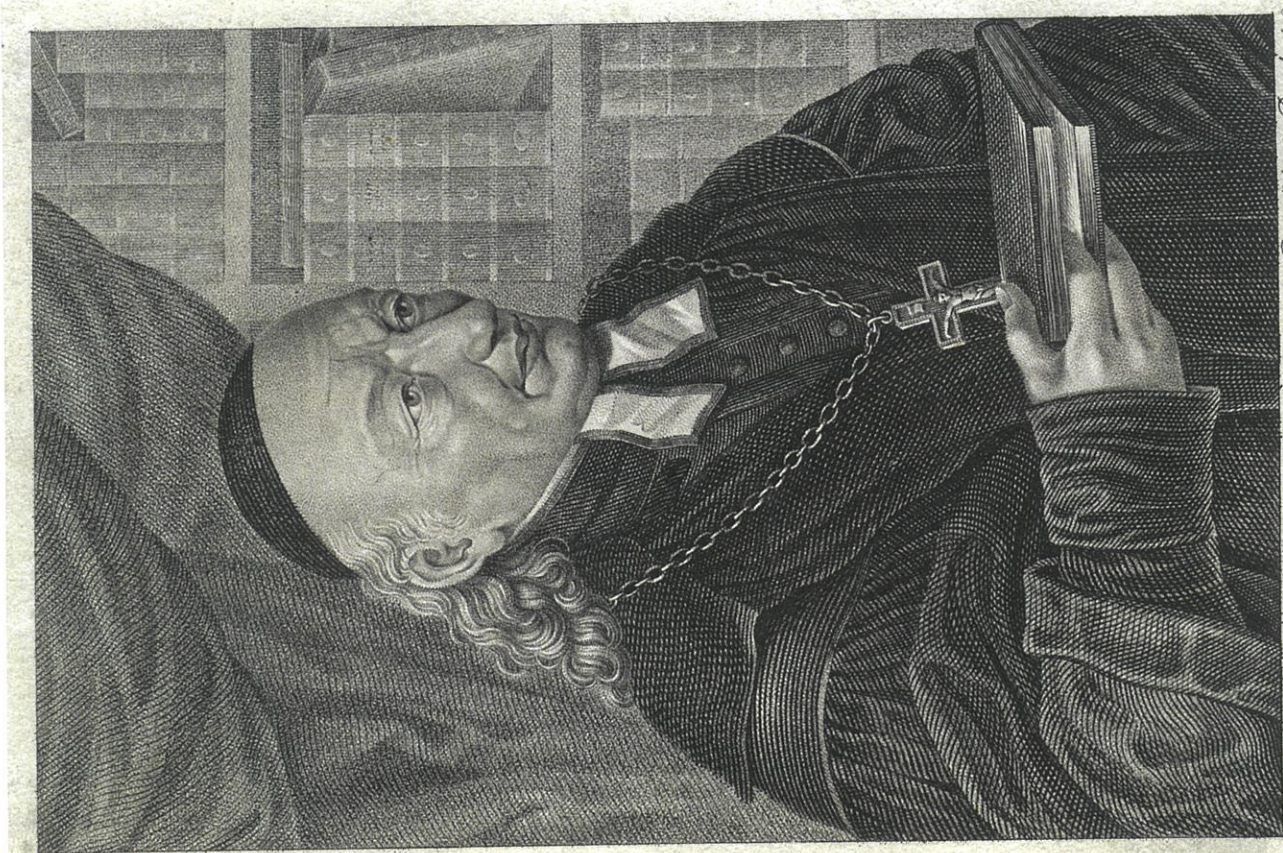
Mit tett Magyarország népe? Az
uralkodó ugyan annyira utálta az alkot-
mányt, hogy mindig dűhbe gurult, ha
orvosa az ő konstitúciója, vagyis egész-
ségi állapota iránt érdeklődött. Mégis
kénytelen volt annyira tiszteletben tar-
tani az ország alkotmányát, hogy ösz-
szehívja a diétákat, amelyek megaján-

Gróf Teleki Sámuel, „az imáddásig
tisztelendő ember” (Kazinczy Ferenc),
aki elszabotálta az erdélyi jakobinusok
utáni nyomozást.

lották a kért adót és újonclétszámot,
bizonyos engedményekért cserébe.
A magyar nyelvet nem szerették a bi-
rodalmi vezetők, de elnézték, hogy szá-

mos megyében már kiszorította a latint. Több reformkori klasszikusunk – Kemény Zsigmond, Horváth Mihály – szerint a reformigények a nyelvújítás-

Fessler Ignác Aurél (1756–1839) evangélikus püspök, történétíró, Oroszországban németül, de hazai szízlvel írta meg a magyarok történetét.

Ignace v. Fessler in Wien. gezeichnet von v. Rommstein in Dred. 1840.

FESSLER.

ban érvényesültek. Nem kizárólag. Be-köszöntött a magántársasági demokra-tikus kultúra „aranykora”.

Kérdés: a felvilágosodás nagy eszméi csak vegetáltak? Vagy teher alatt nőtt-a pálmá? Hiszen a reformkor nemze-déke nem Pallasz Athéné fejéből pat-tant ki. Felkészítette a titkostársasági világból kinőtt demokratikus kultúr-ánk újabb szakasza, melynek színterei a család, a baráti kör, a könyvtár, a mű-

zeum, az iskola, az egyház, a színház. Úgy is elképzelhetők ezek a terek, mint az egyént övező koncentrikus körök, melyek fokozatosan átjártsanak a nyíl-vánosságba, amelyre rátelepedett a cen-zúra és maga az államhatalom a besű-gők és levélbontogatók népes seregé-vel. Talán ezért áll hozzánk, a Ratkó-nemzedékhez a legközelebb ez a kor. Érezzük és átérezzük a hangulatát.

A család valóságos ellenvilág. Úrmé-nyi József, aki némi galíciai kormány-zóskodás után országbíró lett, le is tolt a fiát, amikor az asztalnál a cselé-dek előtt a magyar nyelvért és a lengye-lek szabadságáért lelkesedtek. A főúri sarjoknak a plebejusi sorból kiemelt ne-velők adták át a felvilágosodás huma-nizmusát. Igaz, az öreg Wesselényi Mik-lós, aki a magyarországi gazdag „test-vérektől” eltérően tüntetően karolta fel a börtönből szabadult Kazinczyt, kard-jával vagdoszt meg fia nevelőjét, Tótkés Jánost, aki túl mélyen szívta magába a francia a levegőt és szemtelenséget, a másik nevelőt, Pataki Mózes, aki vi-másik tapintatosan viselkedett, de nem szontt felvilágosult, a családi krip-tában helyezték örök nyugalomra.

LEVELEK ÉS KÖNYVEK

A baráti kört a levelezés tartotta össze, mely szabadkőműves kötelesség is volt. Fessler Ignác Aurél – az egykori kapu-cinus barátból lett szabadkőműves, majd berlini evangélikus pap, aztán az oroszországi evangélikusok püspöke – a levelezést a szabadkőművesség írat-lan törvényének tartotta. Kazinczy sok ezer levelével ki is tett magáért. A le-velezés olyan érintkezési forma lett, hogy Berzsenyi Dániel okkal vélte, le-veleiből lehet megismerni az embert, és nem beszédéből.

A niklai gazda nem volt szabadkő-műves, de illik rá Fichte mondása, mely szerint valaki anélkül is lehet sza-

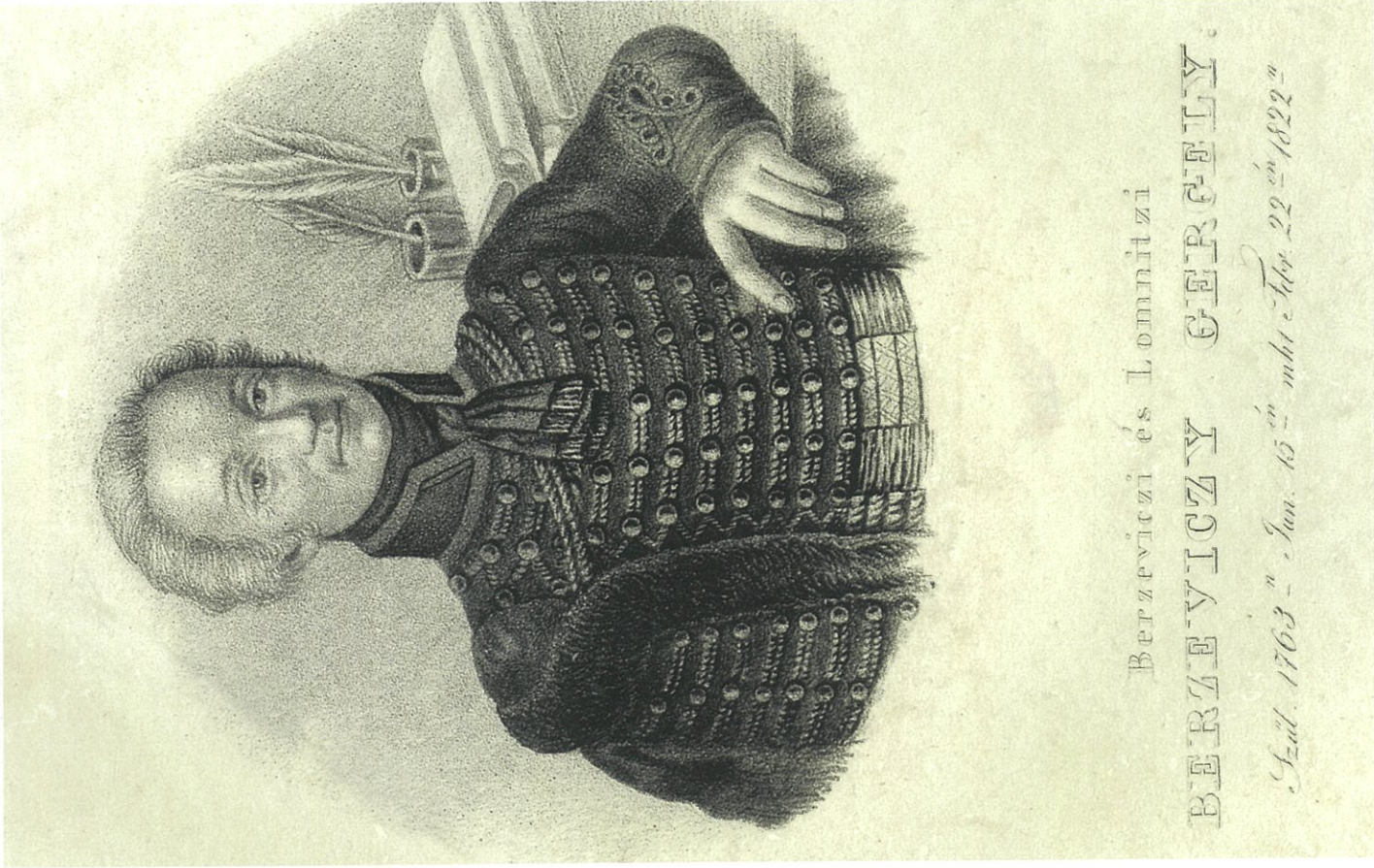
Gróf Niczky István (1750–1777), aki Draskovich Jánossal a magyarorszái szabadkőműves-páholyok rendszere megalapította és alkotmányát kidolgozta. Az ismeretlen festő kepen a gróf balján páholykalapácsot tart, jobbját mellé nyílásába rejt. Előtte kék terítón hold és koponya. Az utóbbi a szabadkőmű-ve beavatás állandó kelléke; itt a nap helyébe ábrázolva feltehetően Niczky k-halálára u

badlkőműves, hogy tudná. Gyanakodott is a hatalom. Armbruster udvari titkár 1807-ben úgy jellemezte a magyar írók baráti körét, mint egy párholyt: „Sehol sem létezik olyan esprit de corps az írók között, mint a magyaroknál. Míg a többi tartományokban az irodalom oltárán áldozó emberek egymást üldözik, lerántják, rágalmazzák, addig a magyar írók bizonyos láthatatlan egyházat alkotnak, amelynek tagjai, akár otthon, akár pedig külföldön éljenek, az egésznek és minden egyesnek a dicsőségéről mint közjavukról gondos-

kodnak, és saját, valamint a haza ügyei érdekében a közvéleményt megnyerik és fenntartják. Ők egymással állandó levélváltásban állnak és az irodalom óndaluk karöltve jár a politikával.”

Az 1820-as években úgy vallott Kazinczy az irodalmi egyenlőségről, mint a páholyegyenlőségről: „Igen is. Író és író közt az írói pályán nincs különbség.” Itt, „a szent körön” belül az érdem számít. Herder „láthatatlan-látható társadalomról” folytatott képzelt dialógust, és aztán a szabadkőművesseget úgy stilizálta át, hogy annak folytatása „vala-

mennyi gondolkodó ember szerte a világon”, akik „láthatatlan egyházat” alkotnak, de „ha összegyűlnek, láthatók”: a könyvtárban.

A korszak nagy könyvtárai szabadkőműves alkotások: a marosvásárhelyi Teleki-tékában, az alapító Teleki Sámuel képen láthatóak is a jellegzetes szimbólumok. A könyvtáralapító Széchényi Ferenc képének festője már óvatosabb volt, ahogyan a gróf is. Fessler Berlinből úgy látta, hogy Széchényi a könyvtáralapításával „az elhidegülés és az egoizmus korában honfitársainknak és külföldieknek egyaránt magasztos példáját adta a magyarok nemzeti összetartozásának”. Széchényi és Fessler ebben a haszeretben egyek voltak, ez utóbbi a Volga partján is monumentális magyar történetét írta, a maga korában – és még utána is sokáig – a legjobbat.

A könyvtáralapító gróf könyvtárnak katalógusát megküldte a volt testvéreknek, Kazinczynak is, de a találkozását kerülte, mert kínos lett volna a börtönviselt író társasága. Ezért Kazinczy bosszút is állt a maga módján: bigott agyalágyultnak állította be leveleiben a grófort. Történetírásunk szerint haladóból lett reakciós, és ez az osztohaság a Széchényi István-életrajzokban keményen tartja magát. Hiszen Széchényi Ferenc a napoleoni időkben a Monarchia egészének alkotmányosításáról dolgozott ki tervet, 1817-ben, amikor az udvari körök a hagyományos dualizmust korlátozni akarták vaskos kéziratban értekezett a magyar alkotmány fenntartása mellett. Közben a konzervatív katolikus megújulás egyik szürke eminenciása lett.

Ő, aki korábban Tessedik Sámuel okos szerű gazdálkodásra és birtokreformra intő könyvét adatta ki magyarul, most a hitbéli elmélyülést és valláserkölcson tanító könyvek fordítását, a Kálldi-féle Biblia újrakiadását és terjesztését, német katolikus lapok megjelentetését támogatta. Valóságos titkos társaságot alapított, amelyet a titkosrendőr egyenesen Széchényi-klubnak nevezett, és benne a házigazdán kívül 13 tagot, úgy nevezett „pápát” számolt meg, köztük a redemptorista Hofbauer Kelemt, aki Krisztus szavaival és imájával gyógyított

Berzeviczy Gergely (1763–1822), a globalizmus előfutára. A latin – mint hivatalos nyelv – általánossá tételével akarta áthidalni a hazai nemzetiségi ellentéteket.

koldust és krózust egyaránt. Metternich nem szerette ezt a szerzetest, tudta, a vallásos ember nehezebben kezelhető, mint a felvilágosult szolga. Hofbauertől is meg akart szabadulni.

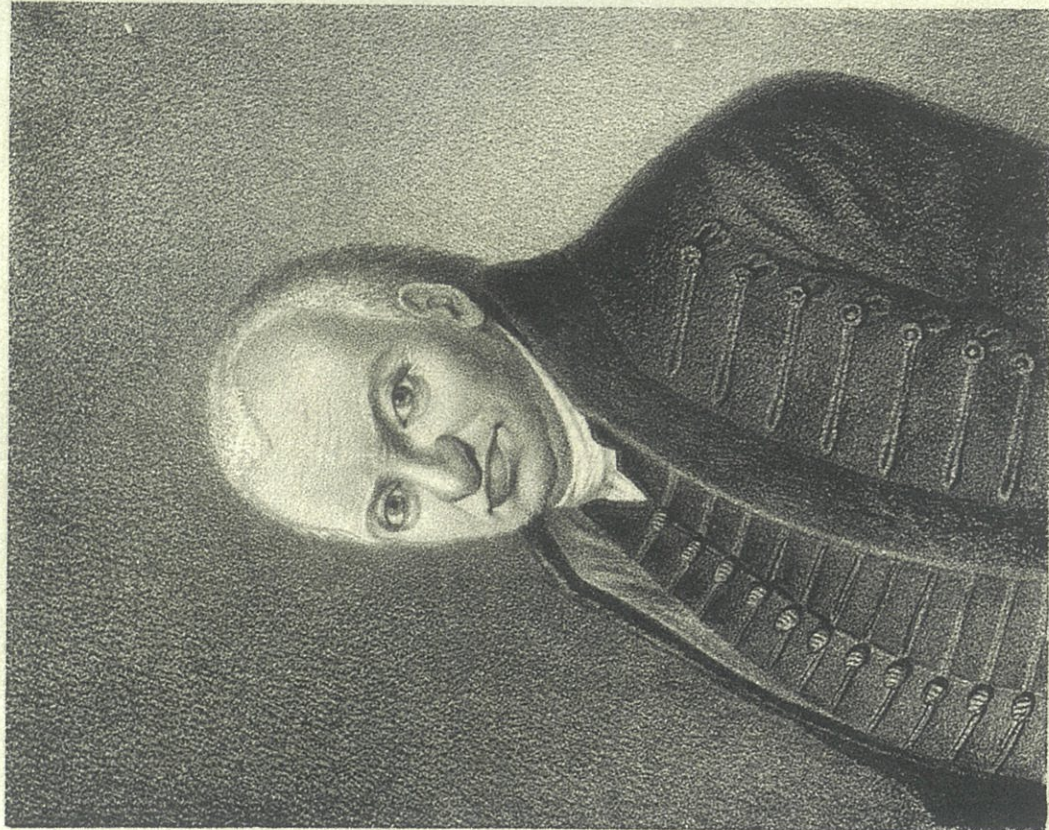
Az uralkodó azonban megvédte Hofbauert, engedélyezte a redemptorista szerzetesrendet, 1819-ben Rómában megkötötték a konkordátumot. Széchényi örülhetett, mert így a német nemzeti egyházat célzó törekvések is megühsultak. Ez a Széchényi-klub amolyan fehér páholyként működött, a besúgók sem tudták kideríteni, hogy pontosan miről is folyt a beszéd, és bosszankodtak, mert a klubtagok írásait sem tudták megszerzeni, pedig Metternich egyik titkára is tag volt. A katolikus megújulás reakció volt a francia forradalomra és arra, ami utána következett, de nem reakciós. A felvilágosodás és a katolikus megújulás szintézise Széchényi István sokoldalú országépítő tevékenységében teljesedett ki.

A FÉNY ÉS A SÖTÉTSÉG HARCÁBAN

Az iskola és az egyház együtt lehettek az értékörzés színterei. A református Kazinczy kis bibliát írt a gyermekeknek, és a sátorlajúhelyi templomba vásárolt egy orgonát. Vay József, szabadkőműves nevén Arisztidész, a diáktákat irányította, a sárospataki kollégium gondját viselte, és az 1817-es válsághelyzetben úgy értekezett a magyar alkotmány védelméről, hogy már megelőlegezte a reformkori érdekegyesítő technikát. Berzeviczy Gergely, aki állandó reformértekezéseket készített, 1809-ben Napóleonnak szánt alkotmánytervében pedig a jobbagyfelszabadítás követelményét is kifejtette, az eperjesi kollégium színvonalának fenntartásában jeleskedett mint egyházi kúrátor. Ebben az iskolában Kossuth Lajos azt a természetjogot tanulta, amelyet nyomtatásban egyáltalán nem lehetett kiadni, és a német romantika szellemét is közvetítő Greguss Mihály is tanította, apja pedig Martinovics emberségéről beszélt neki. Kazinczy viszont hiába faggatta. Sőt, az öreg Kazinczy megrettent, amikor Kossuth az egyik 1831-i meggyűlésen heves jogvédő beszédet tartott, „oly tűzzel, mintha kezében volna a zendítés szövétneke”.

Lehet valami szimbolikus abban, ahogy Kazinczy szövétneket látott és adott Kossuth kezébe. A fény a széphalmi mester számára is szimbólum volt; egész életében a fény és a sötétség harcában élt. Amikor félt, akkor is. 1809-ben így vallott: „Mivel tehát példát nem adhatunk, / Adjunk tanítást: Fényt! ha jól lehet, jól; / Ha nem lehet jól, úgy ahogy lehet.”

És mintha lenne is valami szimbolikus szövétnek szavunk jelentésváltozásában. Ezen szláv eredetű szó a magyarban ugyanis először valószínűleg gyertyatartót jelentett, aztán fátylát.

VAJAI VAY JÓZSEF.

Cs. k. udvari tanácsos, hétszemélyes ítélőszéki bíró, a tiszáninneni reformált egyházkerület és a sárospataki anyaiskola főgondnoka. Szül. 1750. meghalt 1821.

Pest 1860 Werfer Károly Műintézetéből.

Vay József (1750–1821), „Magyar föld legelső feje” (Kazinczy)

Mondhatnánk, hogy a tűz, amely évtizedeken keresztül Kazinczy mécsésében világolt, Kossuth fátylalángjában csapott magásra, és immár a nyilvánosság előtt lobogott egészen Világosig, aztán a lelkekben....♦